Адыгэбзэм и пщIэр яIэт

2-нэ нап.

Дахагъэм и дунейм утезышэ

2-нэ нап.

Е зыхуэпэкIэкъым, е шэсыкIэкъым... къэбэрдейхэм ялъэщIыхьэнукъым

3-нэ нап.

И къулыкъум хуэфащэщ

4-нэ нап.

ФИФI ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКIУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

1924 ГЪЭ ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКI

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КъБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

№125 (24.407) ● 2022 гъэм жэпуэгъуэм (октябрым) и 20, махуэку ● Тхьэмахуэм щэ къыдокI ● И уасэр зы тумэнщ

Пащты Герман къытхуищIа тыгъэ лъапIэхэр

4-нэ нап.

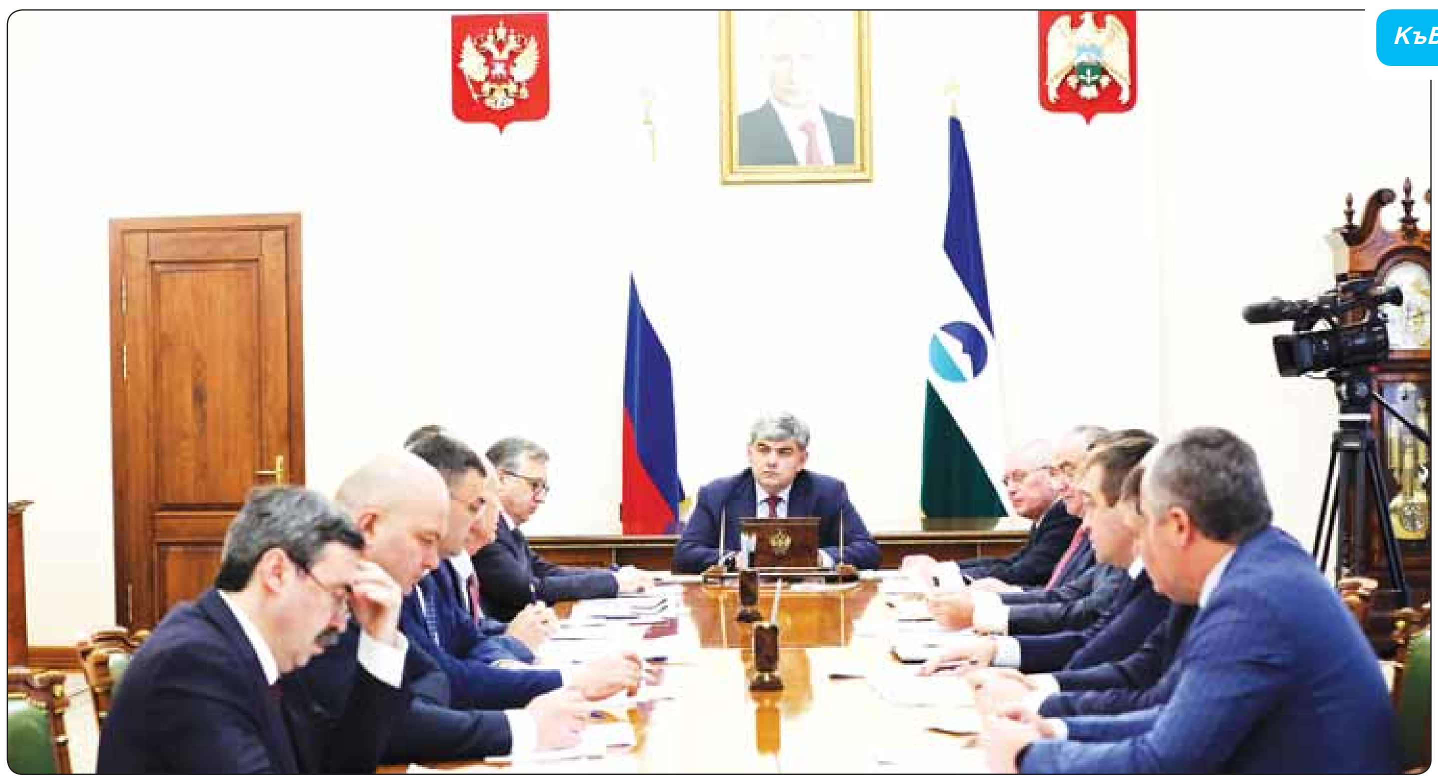

КъБР-м и Iэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-IуэхущIапIэм къызэритамкIэ

ИджыпстукIэ лэжьыпхъэ нэхъыщхьэ дыдэхэр ягъэбелджылы

Иджыблагъэ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Правительствэм и зэIущIэм щытепсэлъыхьащ социально-экономикэ зыужьыныгъэр зэрекIуэкIым, дызэрыт илъэсым щыщу блэкIа мази 9-м республикэ бюджетыр гъэзэщIа зэрыхъуам, 2023 гъэм КъБР-м и республикэ бюджетым и проектым, апхуэдэу ди щIыналъэр бжьыхьэ - щIымахуэ лъэхъэнэм зэрыхуэхьэзырым. ЗэIущIэр иригъэкIуэкIащ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек.

ЗЭIУЩIЭМ хэтащ КъБР-м и Правительствэм и УнафэщI **Мусуков Алий**, КъБР-м и Iэтащхьэм и Администрацэм и УнафэщI **Къуэдзокъуэ Мухьэмэд**, КъБР-м и Правительствэм и УнафэщIым и япэ къуэдзэ **Къуныжь МуIэед**, КъБР-м и Правительствэм и УнафэщIым и къуэдзэ **Хъубий Марат**, министрхэр.

ЗэIущIэм и пэщIэдзэм тепсэлъыхьащ мобилизацэм хиубыда зауэлIхэм, доброволецхэм, апхуэдэу абыхэм я унагъуэхэм ядэIэпыкъуным пыщIа Iуэхухэм. **КIуэкIуэ Казбек** къыхигъэщхьэхукIащ: «Ди республикэм щыщу мобилизацэм хэхуахэмрэ доброволецхэмрэ защIэгъэкъуэныр нобэ лэжьыгъэ нэхъыщхьэ дыдэщ». Япэхэми хуэдэу, муниципальнэ щIыналъэхэм я администрацэхэм я Iэтащхьэхэм я къалэнщ дзэм къулыкъу щызыщIэхэмрэ абыхэм я унагъуэхэмрэ я нэIэ трагъэтыну икIи хуей хъумэ, зыхуэфащэ дэIэпыкъуныгъэ иратыну. Апхуэдэу муниципалитетхэм я унафэщIхэм зыщагъэгъупщэ хъунукъым унагъуэхэм ахъшэ дэIэпыкъуныгъэ щхьэхуэхэр зэрыхуахыр. Правительствэм мыбдеж къыбгъэдохуэ зауэлIхэм папщIэ республикэм щагъэува ахъшэ дэIэпыкъуныгъэр и зэманым икIи ирикъуу етыныр.

Социально-экономикэ зыужьыныгъэм зэкIэ кърикIуахэм щытепсэлъыхьым республикэм и унафэщIым къыхигъэщхьэхукIащ, иджырей геополитикэ щытыкIэм емылъытауэ, Къэбэрдей-Балъкъэрым зыхуигъэувыжа къалэнхэр зэригъэзащIэр. «Инфляцэм пыщIа зэхъуэкIыныгъэхэр къэтлъытэу, дэ къэрал дэIэпыкъуныгъэр нэхъ нэгъэсауэ икIи тэмэму къэдгъэсэбэпыну, а лэжьыгъэр инвестицэхэр нэхъ зыубгъуауэ къызэщIэгъэуIуэным, производствэм и лъэныкъуэкIэ къытпэщытхэр гъэзэщIэным хуэдунэтIыну къыдбгъэдохуэ», - жиIащ КIуэкIуэ Казбек.

Республикэм и Iэтащхьэм зыхуэфащэ унафэщIхэм къагуригъэIуащ лъэпкъ проектхэр гъэзэщIэным и лъэныкъуэкIэ къыкIэрыхуныгъэ къагъэхъу зэрымыхъунур. «Подрядчикхэм зэпымыууэ фапыщIауэ фыщытын икIи ухуэныгъэхэр зэрекIуэкIым махуэ къэс кIэлъыплъын хуейщ», - къыхигъэщхьэхукIащ абы.

Республикэм и социально-экономикэ зыужьыныгъэм мази 9-м къикIуахэм зэIущIэм хэтахэр щыгъуазэ ищIащ КъБР-м экономикэ зыужьыныгъэмкIэ и министр **Рахаев Борис**. Республикэр яхэтщ инфляцэр нэхъ тэмэму зэтезыIыгъа субъектхэм. Накъыгъэ мазэм ар процент 16, шыщхьэуIу мазэм процент 12,98-рэ хъууэ щытамэ, фокIадэм процент 12,46-м нэсу ехащ. Зэрыщыту инфляцэр Урысей Федерацэм процент 13,68-рэ, Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ округым - процент 13,09-рэ зэрыщыхъуар къэплъытэмэ, ахэр бжыгъэ хъарзынэщ. Экономистхэм зэрыжаIэмкIэ, апхуэдэ лэжьыгъэр зи фIыщIэр хьэрычэт IэнатIэ мыинымрэ курытымрэ зезыхьэхэрщ. Ауэ абыхэм апхуэдэ ехъулIэныгъэхэр къэхьынымкIэ сэбэп хъуащ финанс IуэхущIапIэхэм абыхэм кредиту иратар сом мелард 16,3-м зэрынэсыр. Апхуэдэу къэгъэлъэгъуапхъэщ накъыгъэ мазэм и закъуэ я щхьэр зэрапIыжын IэнатIэ къызэзыгъэпэщыжахэм я бжыгъэр цIыху мин 30-м щегъэжьауэ мин 50-м зэрынэсар. Республикэм и экономикэр япэкIэ зыгъэкIуатэ Iуэху нэхъыщхьэхэм ящыщщ лъэпкъ проектхэр. 2022 гъэм абыхэм хухаха ахъшэр сом мелард 13-м щIегъу.

БлэкIа мазибгъум кърикIуахэм япкъ иткIэ нэрылъагъуу хэхъуауэ къалъытэ промышленностым, мэкъумэш хозяйствэм я продукцэм, ухуэныгъэм и IэнатIэм щрагъэкIуэкI лэжьыгъэхэм, розницэ сатум, капитал нэхъыщхьэм къыхузэщIагъэуIуэ инвестицэхэм, экспортым. Правительствэм и зэIущIэм зэрыщыжаIамкIэ, предприятэхэм я нэхъыбапIэм санкцэхэм я лъэхъэнэм логистикэ зэфIэкIыщIэхэр къагъэлъэгъуащ. КIуэкIуэ Казбек къигъэуващ Правительствэм зыхуэфащэ и IэнатIэхэр товархэм, лэжьыгъэхэм, Iуэхутхьэбзэхэм я рынокым щызэтеувэ щытыкIэм нэхъри нэхъ егугъуу кIэлъыплъыну.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и Iэтащхьэм къызэхуэсахэм гу лъаригъэтащ туризмэм и IэнатIэм и щытыкIэм. Дызэрыт илъэсым и япэ мазибгъум ди щIыналъэм зыщызыгъэпсэхуахэм я бжыгъэр мин 980-м нос, блэкIа илъэсым и апхуэдэ зэманым елъытауэ ар процент 16,2-кIэ нэхъыбэщ икIи зэрыщыту 2021 гъэм щIыналъэм щыIа туристхэм я бжыгъэм къызэрыкIэрыху щыIэкъым. Республикэм и унафэщIым игу къигъэкIыжащ КъБР-м къакIуэ туристхэм я бжыгъэр зы мелуаным 2025 гъэм ирихьэлIэу нагъэсыну къалэну зыхуагъэувыжауэ зэрыщытар. Иджыпсту щIымахуэ зыгъэпсэхугъуэм и лъэхъэнэр къызэIуахынущи, нэгъабэ елъытауэ бгы-лыжэ спортым дихьэххэм ящыщу ди деж къэкIуэнухэр процент 15-кIэ нэхъыбэ хъуну щогугъ. КIуэкIуэ Казбек жиIащ туризмэм и IэнатIэм зэрызиужьым къыхэкIыу хьэрычэт IэнатIэ мыинымрэ курытымрэ я зэфIэкIым зэрыхэхъуэр, лэжьапIэ IэнатIэщIэхэр къызэрызэIуахыр, бюджетым и хэхъуэхэри нэхъыбэ зэрыхъур. Апхуэдэу щыщыткIэ, къаруушхуэ ехьэлIэн хуейщ мы IэнатIэм и инфраструктурэм щIэгъэхуэбжьауэ зегъэужьыным.

Республикэм и Iэтащхьэм къиIэтащ промышленность псынщIэм и IэнатIэм и щытыкIэри. Дэрбзэр IуэхущIапIэхэм иджыпсту заказышхуэ къаIэрыхьащ. «Абы ипкъ иткIэ предприятэхэм лэжьапIэ IэнатIэщIэу 500-м нэс къызэIуахыфынущ, апхуэдэу щыщыткIэ, инвесторым зэрыхуэфащэкIэ худэчыхын хуейщ», - жиIащ абы.

Агропромышленнэ комплексым и Iуэху зыIутым щытепсэлъыхьым къыхагъэщхьэхукIащ гъавэу кърахьэлIэр зэпымыууэ нэхъыбэ зэрыхъур мелиорацэм зэрызрагъэужьым куэдкIэ зэрелъытар. «Дэ гулъытэ хэха хуэтщIын хуейщ хозяйствэхэм, муниципалитетхэм зэщIыгъуу къагъэсэбэп псыщIэгъэлъадэ кIэнауэхэр зехьэным», - жиIащ КIуэкIуэ Казбек икIи а Iуэхур ягъэхьэзыру федеральнэ IэнатIэм къыщаIэтыну зыхуэфащэ къулыкъущIэхэм яхуигъэуващ. Апхуэдэу абы Правительствэм хэтхэм гу лъаригъэтащ Шэджэм хадэхэкIхэр зыгъэкI теплицэ дэщIыхьынымкIэ инвестицэ проектыр гъэзэщIа зэрыхъу щIыкIэм. «Абы цIыху миным щIигъу щылэжьэнущ, республикэм и дежкIэ ахъшэшхуэ къыпэкIуэнущ, продукцэми нэрылъагъуу къыхэхъуэнущ», - жиIащ унафэщIым.

КIуэкIуэ Казбек зэIущIэм хэтахэр щыгъуазэ ищIащ псэупIэ-коммунальнэ комплексыр къэгъэщIэрэщIэжынымкIэ федеральнэ программэщIэхэм республикэр зэрыхэтынум мыхьэнэшхуэ зэриIэм. Абы и жэуапу Мусуков Алий къигъэлъэгъуащ IэнатIэм къыщагъэсэбэп лифтхэр къэгъэщIэрэщIэжыным теухуа унафэ Правительствэм зэригъэхьэзырыр. «Илъэсищ благъэм къриубыдэу жьы хъуа лифтхэм ящыщу 80 зэрахъуэкIынущ. А псори республикэ бюджетым и ахъшэкIэ къащэхунущи, абы пыщIа къалэн псори зэрызэблэдгъэкIынум дыхоплъэ», - къыхигъэщхьэхукIащ премьер-министрым.

Республикэм и Iэтащхьэм къигъэлъэгъуащ фэтэр куэд хъу унэхэм я пщIантIэхэр зэIузэпэщ щIыным дяпэкIи гулъытэшхуэ зэрыхуащIынур. «Пщэджыжьым цIыхур къэтэджрэ унэм къыщIэкIамэ, гурыфIыгъуэ игъуэту щытын хуейщ. Абы папщIэ 2023 гъэм къриубыдэу республикэ бюджетым и хьэкъкIэ пщIантIэу 50-м щегъэжьауэ 100-м нэс зыхуей хуэдгъэзэнущ, адэкIэ къыкIэлъыкIуэ илъэси 3 - 4-м а лэжьыгъэхэр къанэ щIагъуэ щымыIэу нэдгъэблэгъэнущ», - жиIащ КIуэкIуэ Казбек.

Республикэ бюджетыр блэкIа мазибгъум гъэзэщIа зэрыхъуам зэIущIэм хэтахэр щыгъуазэ ищIащ КъБР-м финансхэмкIэ и министр **Лисун Еленэ**. 2022 гъэм хэхъуэхэр псори зэхэту сом мелард 58,2-м нэсынущ. Абы щыщу мази 9-м сом мелард 44,6-рэ, илъэс планым тещIыхьауэ процент 76,6-рэ, къаIэрыхьащ. Республикэ бюджетым и хэщIхэр сом мелард 60-м щIигъуу къащтауэ щытати, ар жэпуэгъуэм и 1-м ирихьэлIэу сом мелард 43,4-кIэ, нэгъуэщIу жыпIэмэ, процент 72,3-кIэ, ягъэзэщIащ. «Федеральнэ бюджетым къиутIыпщ ахъшэр, нэгъуэщI хэкIыпIэхэм я хьэкъкIэ къытIэрыхьэ ахъшэр зыхуэдизым тещIыхьауэ бюджетыр догъэтэмэмыж. 2022 гъэм дэ бюджетыр хуэщыщIэу къэтщтауэ щытащ, ауэ коммерческэ щIыхуэхэм дыхэмыхьэу Iуэхур зыхуэдгъэкIуэжащ икIи бюджетыр ирикъуу догъэзащIэ», - къигъэлъэгъуащ абы теухуауэ республикэм и Iэтащхьэм. КIуэкIуэ Казбек къыхигъэщхьэхукIащ республикэм езым къилэжьыж хэхъуэхэр нэхъыбэ зэрыхъум и фIыщIэкIэ социальнэ къалэн инхэр зэрыдагъэкIыфыр.

КъБР-м узыншагъэр хъумэнымкIэ и министр **Къалэбатэ Рустам** зэрыжиIамкIэ, узыншагъэр хъумэным ехьэлIа къэрал шэсыпIэхэм я программэм ипкъ иткIэ 2022 гъэм сом мелардi 3,3-рэ къаутIыпщынущ. Льготэ зиIэ цIыхухэр хущхъуэхэмкIэ къызэрагъэпэщын папщIэ дызэрыт илъэсым республикэ бюджетым щыхухахауэ щытар сом мелуан 608-рэ хъууэ аращ, ауэ ипэжыпIэкIэ нобэм ирихьэлIэу а мурадым трагъэкIуэдащ сом мелуан 800-м щIигъу. Министрым зэрыжиIамкIэ, абы и щхьэусыгъуэр льготэ зиIэ цIыху гупхэм зэпымыууэ къазэрыхэхъуэрщ, апхуэдэу хэхауэ сабийхэм папщIэ шэсыпIэщIэхэр зэрагъэувырщ. Къалэбатэ Руслан къигъэлъэгъуащ медицинэм и IэнатIэм иджырей Iэмалхэмрэ Iэмэпсымэхэмрэ къызэрыщагъэсэбэпыр зэпымыууэ зэрефIакIуэр.

Мусуков Алий зэпкърихащ егъэджэныгъэм и IэнатIэм лэжьапщIэ зэрыщат системэщIэр. Абы къыхигъэщхьэхукIащ IэнатIэм и лэжьакIуэхэм я улахуэм хэгъэхъуэнымкIэ программэр КъБР-м и Iэтащхьэм и унафэкIэ шыщхьэуIум и 1-м щегъэжьауэ ягъэзащIэу зэрыхуежьар. Дэтхэнэ егъэджакIуэми и улахуэр проценти 10-кIэ къызэраIэтам къыдэкIуэу, абы аргуэру мазэ къэс сом мини 3 иратынущ, щылажьэ IуэхущIапIэр зыхуэдэм емылъытауэ. Апхуэдэу дэIэпыкъуныгъэ хэхахэр иратынущ физикэмкIэ, химиемкIэ, информатикэмкIэ егъэджакIуэхэу къуажэ школхэм щылажьэхэм. А псоми япкъ иткIэ егъэджэныгъэм и IэнатIэм щылажьэхэм щIыналъэ бюджетым къыхэкIыу дызэрыт илъэсым сом мелардым щIигъу, къыкIэлъыкIуэ илъэсым сом мелард 1,7-рэ яIэрыхьэнущ.

Правительствэм и зэIущIэм хэтахэр IуэхущIапIэхэмрэ псэупIэ унэхэмрэ бжьыхьэ - щIымахуэ зэманым зэрыхуэхьэзырым щыгъуазэ ищIащ Къуныжь МуIэед. 2022 - 2023 гъэхэм я щIымахуэ лъэхъэнэм зыхуэгъэхьэзырыным сом мелуан 739,4-рэ хухахащ. Иджыпсту котельнэхэм щIагъэнащ икIи фэтэр куэду зэхэт унэхэмрэ социальнэ IэнатIэм и IуэхущIапIэхэмрэ гъэплъын щIадзэ. КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек зыхуэфащэ унафэщIхэм яхуигъэуващ фэтэр куэд хъу унэхэр зезыхьэ IуэхущIапIэхэмрэ ахэр хуабэкIэ къызэзыгъэпэщ IэнатIэхэмрэ я зэдэлэжьэныгъэр къызэрагъэпэщыну. Апхуэдэу администрацэхэм я Iэтащхьэхэр гулъытэ хэхакIэ бгъэдыхьэн хуейщ цIыхухэм я тхьэусыхафэхэр зэпкърыхыным. Мы Iуэхум езым и щхьэкIэ и нэIэ тригъэтынущ республикэм и Iэтащхьэм.

Ухуэныгъэхэр зэрекIуэкIым топсэлъыхь

КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек иригъэкIуэкIащ ухуэныгъэхэр зэрекIуэкIымкIэ жэуап зыхь штабым и зи чэзу зэIущIэ.

АБЫ хэтащ КъБР-м и Правительствэм и УнафэщI Мусуков Алий, абы и япэ къуэдзэ Къуныжь МуIэед, КъБР-м транспортымрэ гъуэгу хозяйствэмкIэ и министр ДыщэкI Аслъэн, КъБР-м ЖКХ-мрэ ухуэныгъэхэмкIэ и министр Бэрбэч Алим сымэ.

Бэрбэчым зэрыжиIамкIэ, зыхуей хуэгъэзауэ ухуэныгъэу 8 ятагъэххэщ:

Бахъсэн къалэм и 6-нэ, 10-нэ курыт еджапIэхэм къепхауэ къызэIуаха сабий садхэр (дэтхэнэми сабий 60 щIэхуэу),

Илъэсрэ ныкъуэрэ ирикъуа сабийхэм папщIэ Ташлы-Тала щыIэ садикым пащIыхьа ухуэныгъэмрэ Новая Балкарием щаухуа сабий садымрэ (сабии 120-рэ щIэхуэу),

«Вольнэ аул» хьэблэм щащIа сабий садыр (сабии 140-рэ щIэхуэу),

Аушыджэр къуажэм щаухуа амбулаторэр (махуэм цIыху 90-м щеIэзэфу),

Псы къыщыщIаш щIыпIэу Солдатскэмрэ Пролетарскэмрэ щащIахэр.

ЗэрыжаIамкIэ, 2022 гъэр имыкI щIыкIэ иджыри ухуэныгъэ 11 нагъэсыну я мурадщ. Ахэр дэтхэнэми еджакIуэ 500 щIэхуэу Нарткъалэрэ Куба къуажэмрэ щащI курыт еджапIэхэрщ, еджакIуэ 785-рэ щIэхуэну Прохладнэ къалэм дащIыхь курыт еджапIэрщ, сабии 140-рэ щIэхуэу Солдатскэм щатыну сабий садырщ, Дыгулыбгъуей къуажэм дэт поликлиникэ къагъэщIэрэщIэжырщ, мафIэсгъэункIыфI IуэхущIапIэу Зеикъуэрэ Новэ Хьэмидейрэ щаухуэн, къагъэщIэрэщIэжын хуейхэрщ.

КъищынэмыщIауэ, Сэрмакъ, Старэ Шэрэдж, Гундэлэн къуажэхэм псы къабзэ зэрекIуалIэ бжьамийхэр зыхуей хуагъэзэну щыжаIащ зэIущIэм.

ДыщэкI Аслъэн къызэрыхигъэщамкIэ, куэд мыщIэу яухынущ Шэджэм гъуэгумрэ (лъэмыжитху хиубыдэу) Курп Ипщэм и дэлъэдапIэмрэ. КъулыкъущIэм къыхигъэщащ Шэджэм гъуэгум щыщу Хъуштэ-Сыртрэ Булунгурэ екIуалIэхэр нагъэсын папщIэ мылъку иджыри зэрыхухахынур.

КъищынэмыщIауэ, 2023 гъэми пащэнущ Налшык къалэм и гъуэгухэм елэжьыжыным: зыхуей хуагъэзэнущ Къэбэрдей, Пятигорскэ, Осетинскэ уэрамхэмрэ Къалмыкъым, Нэхущым, Руставели, Мэзлом я цIэхэр зезыхьэ уэрамдэкIхэмрэ. Мы гъэм зэлэжьа адрей гъуэгухэм хуэдэу, абыхэми асфальтыщIэ тралъхьэнущ, лъэс лъагъуэ щащIынущ, къэувыIапIэ, светофор, гъуэгу дамыгъэхэр трагъэувэнущ.

КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек Краснодар крайм и губернатор Кондратьев Вениамин хуэгузэващ

«Къбэрдей-Балъкъэр Республикэм щыпсэухэм гуауэшхуэ тщыхъуащ апхуэдиз цIыху гъащIэ зыхьа насыпыншагъэр. Дыфхуогузавэ, фи гуауэри вдыдоIыгъ! Зи благъэрэ Iыхьлырэ хэкIуэдахэм дазэрыхуэгузавэр ящIэну сыхуейт, сымаджэщым щIэлъхьэри узыншэ хъужыну ди гуапэщ», - щыжеIэ КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек и тхыгъэм.

Бжьыхьэм и теплъэгъуэ

ЗэхъуэкIыныгъэ нэрылъагъу ямыIэу фокIадэ мазэр изыха жыгхэм зэуэ зыхащIащ щэкIуэгъуэм и уэлбанэ щIыIэтыIэр. Налшык и зыгъэпсэхупIэ паркым, ХьэтIохъущокъуэм и жыг хадэм, итхэм ящыщу япэу гъуэжьыгъэ зыхидзар кIейхэм я щхьэкIэ баринэшхуэхэрщ. Дыгъэ бзийр хэгъуащэу гъуэжькуийщ ахэр. Темыгушхуащэу, абыхэм кIэлъыпIащIэ хуэдэ, гъуэжь мащIэ къыщхьэщыхьэу хуежьащ паркыр зыгъэдахэ бзииху гуэрэным, кIарцым, тхуейм.

ГЪЭ къэс иджы хуэдэ зэманым Налшык дэт Экологобиологическэ центрым, курыт еджапIэхэм, гуэдзэн щIэныгъэмкIэ IэнатIэхэм я гъэсэнхэм паркымрэ лъэс зекIуапIэхэмрэ узыщрихьэлIэ жыгхэм бжэндэхъу унэхэр кIэращIэ. Абыхэм, къызэрыгуэкIыу щымыту, теплъэ гъэщIэгъуэныщэхэр яIэщ. Езы бзу цIыкIухэми, хэплъыхь ящI хуэдэ, гъурыгъуххэу ахэр къаплъыхьри языныкъуэхэм къыщызэтоувыIэ. Унэхэм яхэтщ фанерэм, жыг пхъафэ къабзэм къыхащIыкIахэр, ахэр зэмыфэгъуу лэжащи, зэуэ нэм къеубыд.

Ди паркхэм ипэкIэ щыдмылъэгъуа зы бзу къуэлэн дахащэ жыгеижьым кIэрыщIа унэ плъыжьыбзэм бгъэдэлъатэри, зэпиплъыхьащ. ТIэкIу фIэцIыкIуа, псынщIэ дыдэу Iулъэтыжри, къыщыхуташ пхъэм къыхэщIыкIарэ и ипщхьэпIэхэр нэхъ ину адэкIэ къыщыфIэлъ абгъуэм.

Бжэндэхъу унэхэр фIащIэу къагъэнэжакъым; цIыкIухэм кърагъэжьа Iуэху щхьэпэм ныбжь зиIэхэри зыгуэркIэ зэрыхэсэбэпыхьыным хэтщ; лъахъшэу фIэлъ бзу шхапIэ цIыкIум зы нанэ бгъэдыхьэри хугу яхутрикIутащ. Дауи, ар абы и щыпэщIэкъым, бзу гъуабжэ цIыкIухэр куэду къежауэ хугур щащыпкIэ.

Бзухэм я закъуэтэмэ удэкIуэтэнт, лъэс лъагъуэм ирикIуэхэм къапежьэр: кIэпхъ цIыкIухэми иджыпсту щыщIэдзауэ бжьыхьэм зыхуагъэхьэзыр. Хэти тхьэмпэрэ мышхумпIэрэ дзапэм жьэдэлъу дрехьей, хэти шхапIэмкIэ маплъэ, бзухэм къадэхуэIамэ къапхъуэтэн къудейуэ. Паркым щыпсэу псэущхьэ цIыкIухэм ящIэ бжьыхьэ къэIэгъуам узэрыдекIуэкIынур: жыг кугъуанэр кIыгугум егугъуу кърегъэкъэбзыкI, кIэпхъым елъытауэ ар мыгъэтIылъэми хъунущ - хьэпщхупщхэм зыщагъэпщкIуа жыг пхъафэхэр дэнэ кIуэн...

ШЭРЭДЖ Дисэ.

● Узыншагъэ

Пэрытхэм ящыщщ

Урысейм узыншагъэр хъумэнымкIэ и министерствэм тхьэмахуэ къэс щрагъэкIуэкI зи чэзу зэIущIэм щыжаIащ «Къуажэ дохутыр» программэр гъэзэщIэнымкIэ Къэбэрдей-Балъкъэрым бжьыпэр зэриIыгъыр.

УФ-м узыншагъэр хъумэнымкIэ и IэнатIэм зегъэужьыным тещIыхьауэ къыхалъхьа «Къуажэ дохутыр» къэрал программэмкIэ 2022 гъэм республикэм IэнатIэкIэ къыщызэрагъэпэщынущ IэщIагъэлI 29-рэ.

Апхуэдэу Бахъсэн, Тэрч, Май, Аруан, Лэскэн, Дзэлыкъуэ районхэм щыIэ амбулаторэхэм лэжьэн щыщIадзащ медицинэ IэщIагъэлI 26-м. Абыхэм ящыщу 19-р дохутырщ, 7-р «ДэIэпыкъуэгъу псынщIэм» и фельдшерщ. Илъэсым и кIэ хъуху IэщIагъэлIищ IэнатIэкIэ къызэрагъэпэщынущ.

«Къуажэ дохутыр» программэм IэщIагъэлI ныбжьэщIэхэм Iэмал къаритынущ субсидиехэр нэхъ тыншу къаIэрыхьэнымкIэ, къищынэмыщIауэ, щIыналъэм и медицинэ IэнатIэр зыхуэныкъуэ IэщIагъэлIхэмкIэ къызэгъэпэщынымкIи щхьэпэщ.

КъБР-м узыншагъэр хъумэнымкIэ и министр Къалэбатэ Рустам къыхигъэщащ къуажэхэм щыIэ медицинэ IуэхущIапIэхэм щылажьэ дохутырхэм я бжыгъэм программэм и фIыгъэкIэ къызэрыхэхъуар, ар IэнатIэр ефIэкIуэнымкIэ хэкIыпIэ хъарзынэу зэрыщытыр. 2019 - 2021 гъэхэм Къэбэрдей-Балъкъэрым «Къуажэ дохутыр» программэр зэрыщагъэзэщIам ипкъ иткIэ, къэрал медицинэ IуэхущIапIэхэм унэтIыныгъэ зэхуэмыдэхэмкIэ дохутыри 110-м лэжьыгъэ IэнатIэ ягъуэтащ.

ЩХЬЭЩЭМЫЩI Изэ.

Унагъуэхэм я нэIэ трагъэт

КIуэкIуэ Казбек «муниципальнэ сыхьэт» иригъэкIуэкIащ. Абы хэтащ КъБР-м и Правительствэм и УнафэщI Мусуков Алий, КъБР-м и Iэтащхьэм и Администрацэм и УнафэщI Къуэдзокъуэ Мухьэмэд, щIыналъэ администрацэхэм я Iэтащхьэхэр.

ЗЭХУЭСАХЭР тепсэлъыхьащ Къэбэрдей-Балъкъэрым щыщу дзэ къалэн ягъэзэщIэну ираджэхэмрэ абыхэм я унагъуэхэмрэ зэрадэIэпыкъу щIыкIэм.

НэхъапэIуэкIэ республикэ Iэтащхьэм унафэ ищIащ щIалэ дашахэм мазэ къэс сом мин 25-рэ зэрыратынум теухуауэ. КIуэкIуэм жиIащ езыхэр хуейуэ иужькIэ дэкIахэри ахъшэ зратынухэм зэрыхагъэхуэнур.

Къуэдзокъуэ Мухьэмэд къыхигъэщащ дашахэм Iэщэ-фащэ къэщэхуным я мылъку зэрытрагъэкIуэдам щхьэкIэ сом мин 50 зырыз зырыхуагъэкIуэжар, къищынэмыщIауэ, зи школ кIуэгъуэ мыхъуа сабий зи адэ ираджахэм гъэсапIэхэм щIат ахъшэр зэрыщхьэщахыр.

ЩIыпIэ самоуправленэхэм къалэн щащIауэ зи бын, щхьэгъусэ дзэ Iуэху хэхахэм щыIэхэм я нэIэ трагъэтщ. КIуэкIуэм и унафэкIэ, министрхэр кIэлъоплъ апхуэдэ унагъуэхэм.

«Дэ дызэгъусэщ» волонтёр клубри щолажьэ республикэм, щIыналъэхэм къудамэ щаIэу. Дзэ Iуэху хэхахэм щыIэхэм я деж абыхэм хьэпшыпрэ шхыну тонн 500 ирагъэшащ.

Дахагъэм и дунейм утезышэ

● КъБКъУ-90

Бэрбэч ХьэтІутІэ и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым иджыблагъэ щекІуэкІащ «Эрмитажым и махуэхэр – Кавказ Ищхъэрэм» зыфІаща щэнхабзэ пэхуэщІэм (проектым) епха Іуэхугъуэ гъэщІэгъуэнхэр. КъБКъУ-р къызэрызэрагъэпэщрэ илъэс 90 щрикъум ирихьэлІэу зэхэта гуфІэгъуэ дауэдапщэхэм Къэрал Эрмитажым и гъэтІылъыгъэхэм ящыщу ди щІыналъэм и тхыдэр, и щэнхабзэр, и дуней тетыкІэр къызытещ хъугъуэфІыгъуэ куэд щагъэлъэгъуащ, абыхэм ехьэлІа лекцэхэм къеджащ, «Іэнэ хъурейхэр» ирагъэкІуэкІащ.

ЗЭХУЭСЫР къыщызэІуах япэ махуэм кърихьэлІащ Санкт-Петербург къалэм дэт Эрмитажым щІэныгъэ лэжьыгъэмкІэ и унафэщІым и къуэдзэ Вилинбахов Георгий, Сыбырымрэ КъуэкІыпІэ Европэмрэ я археологиемкІэ и къудамэм и унафэщІым и къуэдзэ Пиотровский Юрий, Ищхъэрэ-КъухьэпІэ археологие зекІуэхэмкІэ къудамэм и унафэщІ Мазуркевич Андрей, музей зэпыщІэныгъэхэр гъэбыдэнымкІэ унафэщІым и къуэдзэ Марченкэ Юлие, КъБКъУ-м и ректорым и къалэнхэр зыгъэзащІэ Алътуд Юрэ, «Эрмитаж – Кавказ» центрым и унафэщІ Сэралъп Альберт, Урысейм ХудожествэхэмкІэ и академием хэт Еутых Іэсият сымэ.

ХьэщІэхэм фІэхъус гуапэ яриха нэужь, КъБКъУ-м и ректорым и къалэнхэр зыгъэзащІэ Алътуд Юрэ университетым «Эрмитажым и махуэхэр – Кавказ Ищхъэрэм» программэм илъэс зыбжанэ хъуауэ зэрызыхуигъэхьэзырыр жиІащ, абы папщІэ Іуэхугъуэ хъарзынэхэр зэрызэфІагъэкІари къыхигъэщащ. ЛъэныкъуитІым къыхалъхьа жэрдэмыр адэкІи гъэкІуэтэн зэрыхуейм шэч къытримыхьэж щыхъуар Сокуров Александр и творческэ лъэщапІэм и гъэсэнхэм Къэрал Эрмитажым теухуа фильм трахыу утыку къыщрахьа лъэхъэнэхэр ару зэрыщытыр жиІащ Алътуд Юрэ. 2016 гъэм япэу ягъэлъэгъуа а фильмым цІыхухэр щІэупщІэ, Эрмитажым и хъугъуэфІы- [illegible]

[illegible] пІэ «Эрмитажым и махуэхэр – Кавказ Ищхъэрэм» зыфІэтща щэнхабзэ пэхуэщІэ дахэмкІэ. МахуищкІэ едгъэкІуэкІыну дызыщыгугъ мы Іуэхугъуэр лэжьыгъэшхуэкІэ гъэнщІауэ щытынущ. ЗэрыщІэддзэнури Урысейм ХудожествэхэмкІэ и академием, СурэтыщІхэм я зэгухьэныгъэм хэт, ди лъэпкъэгъу бзылъхугъэ щІагъуэ Еутых Іэсият и ІэдакъэщІэкІхэм я гъэлъэгъуэныгъэмкІэщ. Тлъагъуну ІэрыкІхэр хьэлэмэт дыдэщ – абыхэм ди нэгу къыщІагъэувэр ди адэжьхэм къащІэна гъукІэ, дыщэкІ щІэныгъэм я закъуэкъым, атІэ а ІэщІагъэм псэ зэрыІутыр, дахагъэм и дунейм узэрытришэр, къызэропсалъэр, узэрыдахьэхыр ди фІэщ ящІынущ. Еутых Іэсият и ІэдакъэщІэкІхэм уеплъын къудейр Іуэхушхуэщ, сыту жыпІэмэ дэтхэнэ и зы ІэпэщысэрИ щІэныгъэщ, къэхутэныгъэщ. Шэч хэлъкъым, зы Іуэхугъуэ закъуэм апхуэдиз гурыщІэ къыщыуиткІэ, Эрмитажым и махуэу ди щІыналъэм щыІэнум нэхъыбэж къызэрыкъуэкІынум. Ди щІыналъэм и музей ІэнатІэм зыужьыпІэ хуэхъуну жэрдэм дахэм цІыхухэм я зэхэщІыкІым зэрызыкърригъэІэтынум пцІы хэлъкъым. Си гуапэщ къызэхуэсахэм апхуэдэ Іэмал дахэ дызэриІэр. Гъуэгу махуэ!» – щыжиІащ и фІэхъус псалъэм Алътуд Юрэ.

Апхуэдэу зэІущІэм и ублапІэм къыщыпсэлъащ Эрмитажым и лІыкІуэ гупым щыщхэри. Абыхэм къыхагъэщащ гъэлъэгъуэныгъэр лъэпкъхэм я щэнхабзэмрэ щІэинымрэ хъумэным хуэунэтІауэ, щІалэгъуалэм я дуней лъагъукІэм зегъэужьыным хуэгъэпсауэ зэрыщытыр. «Эрмитажым и махуэхэр – Кавказ Ищхъэрэм» щэнхабзэ пэхуэщІэр зы махуэ лэжьыгъэу зэрыщымытыр, ныбжьыщІэхэм я гупсысэр зыунэтІын, ІэщІагъэлІхэм я гукъэкІыр къэзыгъэушын, щІэныгъэрылажьэхэм къэхутапхъэхэр езытын гъэлъэгъуэныгъэу зэрыщытыр къыхагъэщащ.

«Кавказ Ищхъэрэр ди музеймкІэ мыхьэнэшхуэ зиІэ географие щІыпІэщ. Мы лъахэм щылэжьащ, нобэ щолажьэ Эрмитажым и археологие зекІуэ гупхэр. Ди гуапэщ едгъэкІуэкІ лэжьыгъэр зыхуэдэр КъБКъУ-р илъэс 90 щрикъум ирихьэлІэу дгъэлъэгъуэну, лъэпкъ щІэныгъэм зиужьын и лъэныкъуэкІэ тхузэфІэкІахэмрэ къыдэхъулІахэмкІэ дывдэгуэшэну Іэмал дызэриІэр. Къэбэрдей-Балъкъэрым къэтша хьэпшыпхэм, Іэмэпсымэхэм, тхыдэ мыхьэнэ зиІэ ІэпщысэхэмкъызэщІаубыдэ мы щІыналъэм иужьрей илъэс щэ ныкъуэм и кІуэцІкІэ археологхэм щІым къыщІаха хъугъуэфІыгъуэхэр, ахэр зэхьэлІа лъэхъэнэхэр зэхэгъэкІауэ, иджырей дунеймкІэ [illegible] зэрыщытыр. Гуапэщ сабийхэри къызэрыкІуар. ИкІэмикІэжым, дыщІэлажьэри мыпхуэдиз къэхутэныгъэхэр щІедгъэкІуэкІри ахэращ – пщэдейрей махуэхэм я лІыкІуэхэращ», – жиІащ Пиотровский Юрий.

АдэкІэ махуэщІым пищащ Еутых Іэсият. «ІэщІагъэхэм я гъуджэм» зыфІища гъэлъэгъуэныгъэр къыщызэІуихым, абы къыхигъэщащ къызыхэкІа лъэпкъыр игъащІэми гъукІэным пыщІауэ, абы и щэхухэм щыгъуазэу къызэрыгъуэгурыкІуэр, Іэщэ зэмылІэужьыгъуэхэм я пІалъэ ящІэу къызэрекІуэкІыр.

«Адыгэхэм къагъэщІа дахагъэпсорикъыпхуэзэщІэубыдэнкІэ Іэмал иІэкъым. Ауэ уалъэІэсыныр пхузэфІэкІын Іуэхугъуэщи, сэри аращ къызэрыслъытэр – блэкІам сылъэІэсыфа хуэдэщ. ЛІэщІыгъуэхэм къуэпсышхуэкІэ хыхьэж ІэщІагъэ дахэр ди лъэпкъым бгъэдэлъа щэнхабзэ лъагэм, зэхэщІыкІ куум, щІэныгъэшхуэм я щыхьэтщ. Ар, ипэжыпІэкІэ, Кавказышхуэм илъа щэнхабзэ зыужьыныгъэм и зы къудамэщ, пасэрей хьет пащтыхьыгъуэм, скиф-щэрмэт лъэпкъхэм я щэнхабзэм епхащ. Адыгэ гъукІэ щэнхабзэ хыумылъагъуэнкІэ Іэмал имыІэу ащурей хъэтІхэри къытощ. А псом къикІыр араши, адыгэ гъукІэ ІэщІагъэр дунеишхуэм и пкъынлъэным хэтт, гуэх мыІэу хэпщат, лъэпкъ гупсысэр иІэтрэ зэхэщІыкІыу зригъэубгъуи лъэкІыныгъэшхуэ яІэт. Апхуэдэу а щІыпІэм, блэкІам и щІэиныр си гъуазэу, си хъэтІ зыхэлъу, си унэй гупсысэр къызытещ Іэмэпсымэхэри сщІыну сыхуейщ [illegible] зиІэр», – жиІащ Еутых Іэсият.

ГъукІэ [illegible] хэнэ Іэщэми и зехьэкІэм теухуауэ псалъэмакъ купщІафІэ куэд махуэм Іуащ, дэтхэнэри щІэныгъэ нэс ирикъуу, лъэпкъым къикІуа тхыдэ гъуэгуанэми уригъэгупсысу.

Эрмитажым къикІа щІэныгъэлІ гупым Іэнэ хъурей ирагъэкІуэкІащ етІуанэ махуэм. Абы къыщыпсэлъащ Мазуркевич Андрей, Марченкэ Юлие, Пиотровский Юрий сымэ. Іэнэ хъурейм кърихьэлІащ тхыдэр ІэщІагъэу къыхэзыха студент ныбжьыщІэхэр, аспирантхэр, тхыдэтххэр, лъахэхутэхэр, къэхутакІуэхэр, нэгъуэщІхэри. Къыхэгъэщын хуейщ щІэныгъэлІхэм я къэпсэлъэныгъэхэр Кавказым и тхыдэм куэдкІэ епхауэ зэрыщытар, ди щІэныгъэлІ ныбжьыщІэхэм я щІэныгъэм хагъэхъуэнумэ, къэхутэныгъэхэр зытепщІыкІ хъун псалъэмакъ хьэлэмэт куэд къызэрапсэлъар.

Апхуэдэу Мазуркевич Андрей тепсэлъыхьащ КъуэкІыпІэ Европэм щекІуэкІа неолит революцэм, цІыхум и зыужьыныгъэмкІэ абы иІа мыхьэнэм. ЩэкІуэнымрэ зэхуэхьэсынымрэ къыпыкІыу щІым елэжьынымрэ Іэщ гъэхъунымрэ зетыныр цІыхугъэр зыузэщІ лъэбакъуэшхуэу щытащ. Иджы щІэныгъэр «цивилизацэкІэ» зэджэ псалъэр зэпхьэлІэ хъун Іуэхугъуэ къэунэхуам и щыхьэт нахуэ куэд, а лъэхъэнэм епхьэлІэ хъууэ, Кавказым къызэрыщыбгъуэтыр, щІыпІэ Іэджэми узэрыщрихьэлІэр щІэныгъэлІым узыІэпишэу къиІуэтащ.

Марченкэ Юлие Іэнэ хъурейм хэтхэр щигъэгъуэзащ Эрмитажым иужьрей илъэситхум Къэбэрдей-Балъкъэрым щригъэкІуэкІ археологие къэхутэныгъэхэм. Абы къыхигъэщащ Къулъкъужын Ипщэ (Абзуанхьэблэ) деж щрагъэкІуэкІа археологие тІыгъэхэм ди лъэхъэнэр къихьэнэм ипэ VII-IV лІэщІыгъуэхэм псэуа цІыхухэм я щІэиныр къызэрыщІигъэщар, ахэр къубан археологие щэнхабзэм щыщу зэрыщытыр. КъэхутакІуэм зэрыжиІамкІэ, щІым къыщІаха хъугъуэфІыгъуэхэр Кавказ Ищхъэрэм и мызакъуэу, Кавказ Ипщэми зызэман щытепщэу щыта скиф лъэпкъхэм я лъэхъэнэм йокІуэлІэж. Къыщіагъэща кхъэлэгъунэхэм хьэдэр зэрыщІэлъымрэ зэрагъэтІылъа щІыкІэмрэ къыбжаІэ Кавказым и щІыдэлъхуу къалъытэ лъэпкъхэм я ныбжьыр дызэрыщыгъуазэм нэхърэ куэдкІэ нэхъ ину зэрыщытынур.

Пиотровский Юрий и псалъэмакъыр Кавказым и тхыдэр, и щэнхабзэр, и дуней лъагъукІэр къэзыхутахэм ятеухуауэ щытащ. Апхуэдэу ар тепсэлъыхьащ Смирнов Яков, Орбели Иосиф, Тревер Камиллэ, Пиотровский Борис я лэжьыгъэхэм, къахутахэм, абыхэм къагъуэтахэм ящыщ куэд Эрмитажым зэрыщахъумэм.

Къэпсэлъэныгъэхэр зэфІэкІа нэужь, хьэщІэхэмрэ ныбжьыщІэхэмрэ кІыхьу зэдэуэршэращ, щІалэгъуалэм я упщІэхэм жэуап иратыжу щІэныгъэлІхэм щапхъэ куэд къахьащ, видеогъэлъэгъуэныгъэхэри утыку кърахьащ.

«Эрмитажым и махуэхэр – Кавказ Ищхъэрэм» щэнхабзэ пэхуэщІэм и ещанэ махуэр теухуауэ щытащ лъэпкъ дамыгъэхэм, бэракъхэм, сэнжакъхэм епха щІэныгъэм. Абы ехьэлІа Іэнэ хъурейр къызэІуихащ КъБКъУ-м Щэнхабзэегъэджэныгъэ ІуэхухэмкІэ и центрым лъэпкъ дамыгъэхэмкІэ и къудамэм и унафэщІ Къармэ Руслан. Абы къыхигъэщащ иужьрей илъэсхэм Кавказым лъэпкъ дамыгъэхэм [illegible] Пожидаев Владимир, Лавров Леонид, Ехъутэныдж Хьэсэн, Махьсидэ Анатолэ сымэ къаруушхуэ зэрырахьылІащ. «Дэ щІэх къытетхэрэр геральдикэм дызэджэ щІэныгъэм мыхьэнэшхуэ зэриІэр, абы и лъэныкъуэкІэ кавказ лъэпкъхэм ябгъэдэлъ фІыгъуэхэр джыным гъэщІэгъуэн куэд дыдэ къыздэрыхьуэкІынум. ІуэхугъуитІ къытпэщылъщ – ІэщІагъэлІхэр гъэхьэзырын, ар зэуэ нобэкІэ щыІэ геральдикэ къэхутэныгъэхэр зэгъэуІуауэ къыдэгъэкІыныр. Мыхэр тхузэфІэкІмэ, лъэбакъуэшхуэ зэрытчынум шэч къытесхьэркъым», – жиІащ Къармэ Руслан.

Іэнэ хъурейм и лэжьыгъэм хэтащ Къэбэрдейм и курыт лІэщІыгъуэ тхыдэмкІэ щІэныгъэлІ, зауэ тхыдэмкІэ къэхутакІуэ, тхыдэ щІэныгъэхэмкІэ доктор Вилинбахов Георгий. Абы къыхигъэщащ Эрмитажым илъэс 40-м щІигъуауэ геральдикэм ехьэлІа лекцэхэм къызэрыщеджэр, абы и лъэныкъуэкІэ ехъулІэныгъэфІхэр зэрыщыІэр. «Геральдика» псалъэм къикІыр, ар зытеухуар зэпкърихыу щІэныгъэлІыр къэпсэлъащ. «ЩІэнгъуазэрэ псалъалъэу щыІэхэм геральдикэр дамыгъэхэм я бзэу жаІэ. Ар пэжщ, ауэ сыту пІэрэ «бзэ» псалъэр кІуэду, «дамыгъэм» гулъытэ лей щигъуэтыр? Ауэ щыхъукІи «бзэ» Іыхьэращ зэдэІуэни, зэпкърыхыни, къэхутэни хуейр. Лъэпкъ дамыгъэхэм, бэракъхэм, сэнжакъхэм нобэкІэ къаІуатэр куэдкІэ нэхъ мащІэщ, къарыкІыу щытам нэхърэ. ЦІыху лъэпкъхэм я зэхущытыкІэм къыщегъэжьауэ къызыхэкІакІэ зэрызэхэдзам щыщІэкІыжу дэтхэнэ зы дамыгъэми хъыбар кІыхь уригъэдэІуэфынущ. Ар къэхутэн, зэхэдзын, зэгъэпщэн хуейуэ ара къудейщ. Кавказым мыпсалъэу «баш илъкъым». ЩІалэгъуалэм ІэмалыфІ фиІэщ геральдикэ и лъэныкъуэкІэ къэхутэныгъэ гъэщІэгъуэнхэр евгъэкІуэкІыу щІэныгъэм фи Іыхьэ хэфлъхьэну. Фи зэфІэкІыр щывгъэлъэгъуэну, фи лъэкІыр здынэсыр утыкум къифлъхьэну сыфщыгугъыу фыкъызогъэблагъэ Бытырбыху куэд дэмыкІыу щекІуэкІыну геральдикэ щІэнІуатэм», – жиІащ Вилинбахов Георгий.

«Эрмитажым и махуэхэр – Кавказ Ищхъэрэм» щэнхабзэ пэхуэщІэр КъБКъУ-м и мызакъуэу, ди щІыналъэм дежкІи нэгъэсауэ махуэшхуэу къыщІэкІащ. Абы щІэныгъэм и дунейм иритыну зыужьыпІэм къиищынэмыщІауэ, цІыхум и зэхэщІыкІыр къызэриІэтынум, лъэпкъ щэнхабзэхэр зэрыригъэфІэкІуэнум шэч хэлъкъым.

ШУРДЫМ Динэ.

● «Си бзэ - си псэ, си дуней»

Адыгэбзэм и пщІэр яІэт

Анэдэлъхубзэр зэрырагъэдж Іэмалхэр егъэфІэкІуэнымкІэ, и бзэр дихьэхыу сабийм егъэджынымкІэ, лъэпкъым бгъэдэлъ псэкупсэ къулеягъым щІэблэр ешэлІэнымкІэ, и хабзэр, тхыдэр фІэгъэщІэгъуэну иджыным хуэшэнымкІэ «Си бзэ - си псэ, си дуней» фестивалым зэфІигъэкІ лэжьыгъэм иІэ мыхьэнэр къэлъытэгъуейщ. Илъэс 20-м щІигъуауэ ар щокІуэкІ ди щІыналъэм. Мыгъэрей зэпеуэхэри жэпуэгъуэ мазэм яублащ. Іуэху дахэм хыхьахэм ящыщщ Псыгуэнсу къуажэм и егъэджакІуэхэмрэ еджакІуэхэмрэ.

ЖЫЛЭМ щыпсэу куэдым гукъинэж ящыхъуат жэпуэгъуэм и 15-р. А махуэм егъэджакІуэхэми, еджакІуэхэми, къуажэдэсхэми егугъуу зыхуагъэхьэзырат щыпІэм щызэхашэ гуфІэгъуэ Іуэхум: Гъуэгунокъуэ Владислав зи унафэщІ курыт школ №3-м щекІуэкІыну «Си бзэ - си псэ, си дуней» зэпеуэм. Къуажэ къыдэлъэдапІэм хьэщІэхэм бысымхэр щапежьащ махъсымэ фалъэ яІэщІэту. Абыхэм яхэтащ къуажэм щекІуэкІ Іуэхуфl куэдым я зэхэублакІуэ, махуэшхуэр къызэгъэпэщыным хэлІыфІыхьа Црым Асльэни.

Адыгэ фащэхэр къащылыдыкІыу гъуэгубгъуитІым хъыджэбзхэмрэ щІалэхэмрэ щеувэкІат. Жанхъуэтхьэблэ-кІэ нэхъапэм зэджэу щыта жылэм теухуауэ Согуэ Данилрэ Мыз Залинэрэ зэдауса уэрэдымкІэ кърагъэблэгъащ зэпеуэм и къэпщытакІуэ гупыр. Апхуэдэхэт Псыгуэнсу щекІуэкІа фестиваль-зэпеуэм кърихьэлІа къэпщытакІуэ гупым я нэхъыжь, Аруан щІыналъэм адыгэбзэр щезыгъэджхэм я методикэ зэгухьэныгъэм и унафэщІ Хъуэст ФатІимэ, КъБР-м Егъэджэныгъэмрэ щІэныгъэмкІэ и министерствэм Лъэпкъ щІэныгъэмкІэ и къудамэм и унафэщІ Мыз Залинэ, Къэбэрдей Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ ХьэфІыцІэ Мухьэмэд, КъБР-м и цІыхубэ усакІуэ Ацкъан Руслан, КъАХ-м и Аруан къудамэм и тхьэмадэ КъущхьэтІу Хьэутий сымэ, нэгъуэщІхэри.

Школ пщІантІэм къэса хьэщІэхэм хъуэхъу дахэкІэ захуигъэзащ къуажэм и унафэщІу щыта, усэ, уэрэд дахэ куэд зи ІэдакъэщІэкІ ШэрІужь Аслъэн:

Фыкъеблагъэ, фыкъеблагъэ!
Фыкъеблагъэ, фыкъепсых,
Къуажэу щыІэм я нэхъыфІу
Жанхъуэтхьэблэ-Псыгуэнсу.
... Ди щІыналъэр сыт зэмани
АдыгэпсэкІэ къулейщ,
Адыгэбзэр щыбзэрабзэм
Хуэфэщэн щыпсэухэр хуейщ.
Бзэ тІурылъыр дахэщ нобэр,
Пщэдей махуэр дэрщи зейр,
ДыщІэхъуэпсу фІым жыдоІэ:
«Си бзэ - си псэ, си дуней».

Хьэблэ-хьэблэкІэрэ ягъэувауэ школ пщІантІэм дэтт пщыІэхэр. Ахэр къакъутэрт адыгэ ерыскъы зэмылІэужьыгъуэхэм. Зэхуэсым къекІуэлІахэр школ щІыхьэпІэм щынэсым, абыхэм псалъэ гуапэкІэ закъыхуигъэзащ Аруан районым и щІыпІэ самоуправленэм и тхьэмадэу щыта, Псыгуэнсу жылэм и нэхъыжьыфІхэм ящыщ КІущ Валерэ.

Фестиваль-зэпеуэм, къэпщытакІуэхэр щІэсу, бзэм теухуа урокхэр щрагъэкІуэкІащ, ныбжьыщІэхэр усэ къеджащ, макъамэмкІэ егъэджакІуэ ШэрІужь Людэ и гъэсэнхэр къэфащ, уэрэд жаІащ. Къызэхуэса псори дихьэхыу, щІэщыгъуэу нэгузыужьу къызэрагъэпэщащ гуфІэгъуэ зэхьэзэхуэр. ХьэщІэхэм яфІэгъэщІэгъуэну зрагъэлъэгъуащ сурэтыщІ щІалэ ШэрІужь Астемыр и ІэдакъэщІэкІхэмрэ егъэджакІуэ Дзыгъур Таисэ зэригъэпэща пэш-музеймрэ. Апхуэдэу еджапІэ пщІантІэм лъэтеувэ щыхуащІащ Теунэхэ я щІалэ цІыкІум.

Мыз Залинэ зэрыжиІамкІэ, «Адыгэ псалъэ» газетым и жэрдэмкІэ къызэрагъэпэщауэ щыта «Си бзэ - си псэ, си дуней» зэпеуэм и къалэн нэхъыщхьэр сабийм и лъэпкъыбзэр, ди хабзэр ищІэу, абыхэм ирилъагэу къэгъэтэджынырщ.

- КъищынэмыщІауэ, ахэр гъуэгу пэж тезыгъэувэ, гъуэгугъэлъагъуэ яхуэхъу, егъэджакІуэ нэхъыфІхэр сэтей къэщІыныршщ. Нэхъ пажэхэм я Іуэху зехьэкІэр адрейхэм щапхъэ яхуэщІынри мыхьэнэшхуэ зиІэ Іуэхугъуэщ. ЕгъэджакІуэ, еджакІуэ пажэхэм я жэрдэмыр дэтІыгъыну дэри зы лъэныкъуэу дыкъоув, - къыхигъэщащ Мызым.

Щытхъушхуэ къелэжь адыгэбзэмкІэ егъэджакІуэ Дзыгъур Таисэ. Абы зэхуихьэсыжа, нэхъапэхэм адыгэ унагъуэхэм къыщагъэсэбэпу щыта хьэпшып, Іэмэпсымэ, хьэкъущыкъу зэхуэмыдэхэм уасэ яІэкъым. Абыхэм щатепсэлъыхьым Дзыгъурым жиІащ лэжьыгъэр илъэс куэд лъандэрэ зэрыригъэкІуэкІыр.

- Ди лъэпкъым и блэкІар къозыгъэщІэж мыпхуэдэ хьэпшыпхэр, хьэкъущыкъухэр зэхуэхьэсыныр мыхьэнэшхуэ зиІэу къызолъытэ. Унагъуэхэм сыкІуэурэ селъэІуу къеІысхаи, си сабийхэм къысхуахьаи, ди нобэм щымыІэж, зыхуэмеиж Іэмэпсымэ, хьэпшып Іэджи яхэтщ абыхэм, - и псалъэм пещэ Таисэ. – Къапщтэмэ, апхуэдэхэщ бжьыр (выр гум щыщІащІэкІэ ар и пщэм тралъхьэурэ иривэу щытащ), ди сабиигъуэр дигу къэзыгъэкІыж гухъур (абыкІэ нартыху дгууэ щытащ), чы матэ цІыкІур (тхъурыжь ягъэхьэзырар иралъхьэрт, и щхьэр щхьэщадыкІыжырти, гущэхэпхэ, хьэгъуэлІыгъуэ хуэдэхэм яхьырт).

КупщІафІэу, егъэджэныгъэми гъэсэныгъэми епха лъэныкъуэ куэд къызэщІиубыдэу екІуэкІа Іуэхугъуэр къызэхуэсахэм гунэс ящыхъуащ. Анэдэлъхубзэмрэ лъэпкъ хабзэмрэ апхуэдэ пщІэрэ гулъытэрэ щыхуащІ жылэм щІэблэ дахэ къызэрыдэхъуэнуми шэч хэлъкъым.

ЖЫГУЭ Иннэ.

● УФСБ-м къет

НаркотикхэкІхэр игъэкІыным пыщІахэр

НаркотикхэкІхэр хабзэм ебакъуэу ирагъэкІыным пэщІэт Іуэхухэр Урысей ФСБ-м и управленэу КъБР-м щыІэм, КъБР-м щыІэ МВД-м я лэжьакІуэхэм ирагъэкІуэкІыу республикэм щыщхэу Къардэн Р.А., Къардэн Ф. У. сымэ къыкъуахащ героин грамм 46,4-рэ метадон грамми 4,56-рэ.

НАЛШЫК къалэ судым и унафэ къару зыгъуэтам ипкъ иткІэ Къардэн Р. А., Къардэн Ф.У. къуаншэу къалъытащ икІи япэм илъэси 10-рэ ныкъуэрэ тезырыр ткІийуэ щрахьэкІ лъэхъуэщым щигъэкІуэну, етІуанэм илъэси 6 къызэрыгуэкІ лъэхъуэщым исыну тралъхьащ.

Илъэс 20 тралъхьэнкІэ мэхъу

НаркотикхэкІхэр зыщэхэр къалъыхъуэу Урысей ФСБ-м и управленэу КъБР-м щыІэм, КъБР-м щыІэ МВД-м я лэжьакІуэхэм яубыдащ Налшык щыщ цІыхухъур.

АР пІалъэкІэ щыпсэу и хэщІапІэм къыщагъуэтри, къыкъуахащ Къэбэрдей-Балъкъэрым щригъэкІыну и мурад героин наркотикхэкІ грамми 121-рэ зэрылъ полимер пакет.

Уголовнэ Іуэху къаІэтащ. Хабзэм ипкъ иткІэ ар илъэс 20-м нэскІэ ягъэтІысынкІэ хъунущ.

● Тхыдэ

Щыблэныкъуэ - Блашэпсынэ

Адыгейм и Куэшхьэблэ къуажэшхуэм ипщэкІэ къедза жылэ нэхъ цІыкІухэм ящыщ зыщ Блашэпсынэ (Лашэпсынэ) цІэр зезыхьэр. Ар къызэрыунэхуа щІыкІэм теухуауэ тхыдэджхэм ятхыжам мащІэу дытепсэлъыхьынщ. КъуажитІыр ящыщщ мы щІыпІэм къэбэрдей адыгэхэм къыщызэрагъэпэщауэ щытахэм. Абыхэм я зэхуаку километр 11,6-рэ дэлъщ.

БЛАШЭПСЫНЭ Адыгейм и Куэшхьэблэ щІыналъэм пхрыж Щэхъурадж и ижырабгъу лъэныкъуэмкІэ щысщ. 2022 гъэм къызэрабжамкІэ, абы цІыху мини 3,2-м нэблагъэ дэсщи, я нэхъыбэр (процент 98,7-р) адыгэщ. КъызэрыбгурыІуэ хъунумкІи, жылэм и цІэр ІыхьитІу зэхэтщ: «блашэ» - жыг лІэужьыгъуэ (клён), «псынэ» - щІыщІагъыпс мыхьэнэхэр къарыкІыу.

Урыс-Кавказ зауэм и лъэхъэнэм генерал Глазенап Григорий Балъкъ псым зэпрыкІри Къэбэрдеишхуэм теуащ икІи зыхуэза жылэхэр зэрыщыту зэтригъэсхьауэ щытащ. Лъапсэрых теуэм и ужькІэ (1804 - 1805 гъэхэм), пащтыхь администрацэм и жыІэ еувэлІэну хуэмея адыгэ къуажэхэм зыкъызэщІакъуэри, а зэманым зи щхьэхуитыныгъэр иджыри зыфІэмыкІуэда КІахэмкІэ (Псыжь адрыщІкІэ) ягъэзащ. Ізпхъуахэр (тхыдэм къызэрыхэщыжымкІэ) я къару къихьыху а лъэныкъуэмкІи къащеныкъуэкъуащ ящІ къатезыхахэм..

Ауэрэ здекІуэкІым, ищхьэкІэ зи гугъу тщІа щІыпІэм деж япэу щетІысэха къэбэрдей лІакъуэхэм ящыщу унагъуэ 30-м нэблагъэм Щэхъурадж псым и Іуфэр, унагъуэ 16-м абдежым къыщхьэщыт Іуащхьэ цІыкІуу Щыблэныкъуэ зи фІэщыгъэм и щыгур хэщІапІэ яхуэхъуащ.

Блашэпсынэ и къэхъукІам ехьэлІауэ нэгъуэщІ хъыбари щыІэщ. ЗэрыпхъуакІуэхэм 1860 гъэм Лабэрэ Хуэдзрэ я псыхъуащхьэхэр «къыдагъэкъэбзыкІын» щІадзат. ЛъагапІэхэм кърахух къэбэрдей хьэжрэтхэм ящыщ гупыр, Щэхъурадж псым къызэпрыкІа иужь, зы щІыпІэ гуэрым деж псынэ къыщІэжыпІэ лъэщ щарихьэлІащ. Гъуэгуанэ зэпызычахэр а Іэшэлъашэм къыщыувыІащ. Ягу ирихьащ а Іэгъуэблагъэм пэгъунэгъу губгъуэ бгъуфІэшхуэри мэз кусэ кІыхьу абы декІуэкІри. Гу лъатащ псынэ къыщІэжыпІэм деж, щыблэм тІу ирищІыкІауэ, блашэ жыгышхуэ зэрыщытми. А псоми къахэкІыу, къэІэпхъуахэм къалъытащ а щІыпІэм жылэр щетІысэхынымкІэ езы Тхьэшхуэр къахуэупсауэ.

Жыгыжьым и Іэгъуэблагъэм а махуэ дыдэм щІыхьэху щызэхашащ. Хэтахэм псы къыщІэжыпІэр ягъэкъэбзащ, и щІэр куу ящІри, псыхъуэм къыдаха мывэкІэщхъхэмкІэ ягъэбыдэжащ. Ди зэманымкІэ дыкъеплъэкІыжмэ, гъэщІэгъуэныр араци, а жылэм дэс нэхъыжьыфІхэм зи гугъу тщІа псынэр ноби зыхуей хуагъазэ, къабзэуи зэрахьэ.

«Блашэпсынэ» цІэр иужьым зытеІукІыжа къуажэр абдежым зэрытІысрэ зы илъэс нэхъ дэмыкІауэ, щыблэ зэуауэ щыта жыгыжьым и лъабжьэм щІэж цІыкІуитІ къыщыунэхуат. А Іуэхугъуэм жылэдэсхэр щыгуфІыкІат икІи нэхъри я фІэщ ищІат а щІыпІэр Тхьэшхуэм къазэрыхухихар. Абы лъандэрэ зэман куэд дэкІами, абдежыр къуажэдэсхэм ноби я тхьэелъэІупІэщ икІи я зэхуэсыпІэщ.

Блашэпсынэрэ абы пэгъунэгъуу щетІысэха адрей адыгэ жылэхэмрэ я Іэшэлъашэр ящыщщ Урыс-Кавказ зауэм и ужькІи мамырыгъэр куэдрэ щытемыпща щІыпІэхэм, щыпсэуахэм пащтыхь администрацэм и унафэхэр къазэрыхуэмыщтам, ягу зэрытемыхуам къыхэкІыу.

Апхуэдэу, 1868 гъэм, «Хуэдз зэщІэхъееныгъэкІэ» зэджэ зэпэщІэувэныгъэм и ужькІэ, Блашэпсынэ къагъэІэпхъуауэ щытащ лІакъуэлІэшхэу Ашабэхэ, Дерхэ, Думэнхэ, Дэхъушокъуэхэ, Къандаурхэ, Щоджэнхэ я жылэхэм дэсахэм ящыщу Тыркум мыІэпхъуахэр.

БЭРАУ Бышэ.

Дунейм щыхъыбархэр

ЕС-м и цІыхухэр арэзыкъым

Европэ комиссэм и унафэщІ Урсулэ фон дер Ляйен энергетикэ щытыкІэ гугъум ехъулІэныгъэкІэ къызэрикІам теухуауэ «Twitter»-м щригъэкІуэкІа псалъэмакъым арэзы техъуакъым а социальнэ сетыр къэзызыгъэсэбэпхэр.

НЭМЫЦЭ политикыр и лэжьэгъухэм я гъусэу хэтащ европей къэралхэм папщІэ газым, фІамыщІым, щІыдагъэ продукцэхэм я уасэр зэрехуэхам теухуауэ къызэрагъэпэща онлайн-зэпсэлъэныгъэм. Еврокомиссэм и унафэщІым абы и лъэныкъуэкІэ ЕС-м и «гъуэгу картэр» ехъулІэныгъэкІэ зэрагъэзэщІар жиІащ. АрщхьэкІэ «Twitter»-м исхэр абы къыпэджэжащ къэралхэр гъэсыныпхъэкІэ къызэгъэпэщыным теухуауэ Европэм щекІуэкІ политикэмкІэ зэрымыарэзыр къагъэлъагъуэу.

«Фэ зи гугъу фщІы «гъуэгу картэхэр» Европэр зэрыт щытыкІэ гугъухэм, бюрократхэм езыхэм дызрагъэувахэм, цІыхухэм гу лъевмыгъэтэн папщІэ къызэвгъэпэща политикэ спектаклщ», - жиІащ зым. «Европэм и цІыхухэм я фейдэ зыхэлъхэрщ фэ фызытелэжьэн хуейр икІи урысей газымрэ щІыдагъэмрэ телъ санкцэхэр тефхыжыпхъэщ. ЕС-м щыпсэухэм я Іуэху пхудэмыгъэкІынумэ, уи къулыкъум текІ», - итхащ нэгъуэщІ зыгуэрми.

ЗауэлІхэр ягъэгушхуэ

Урысейм и цІыхухэм ящыщу хэхауэ дзэ къулыкъум ираджэжахэр даІыгъыу къэралым Іуэхугъуэ зэмылІэужьыгъуэхэр щрагъэкІуэкІ. Апхуэдэу мобилизацэм хиубыдахэр зауэ Іуэхухэм щыхуагъасэу здэщыІэ щІыпІэхэм артистхэм концерт щат. Иджыблагъэ абыхэм зыкъыщагъэлъэгъуащ Приморскэ крайм, Бурятие республикэм, Калининград къалэм, Новосибирск, Саратов областхэм щыІэ полигонхэм. Москва концертыр щекІуэкІащ «Патриот» паркым.

«ДЭ ди армэм дригъусэщ» къыхуеджэныгъэм щІэту Москва щекІуэкІа дауэдапщэм хэтащ Хэку зауэшхуэм и ветеран, генерал-полковник Уткин Борис, уэрэджыІакІуэ Майданов Денис, скрипач, дирижёр цІэрыІуэ Башмет Юрий и оркестрыр и гъусэу.

Жэпуэгъуэм и 20, *махуэку*

♦ **1911 гъэм** къалъхуащ къэрал лэжьакІуэ, политик, Социалист Лэжьыгъэм и ЛІыхъужь, СССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и зэхуэсыгъуитхум я депутату щыта **Тэрчокъуэ Къамболэт**.

♦ **1934 гъэм** къалъхуащ химие щІэныгъэхэмкІэ доктор, КъБКъУ-м и профессор, ЩІДАА-м и академик, КъБР-м щІэныгъэхэмкІэ щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ **Шурдым Гъэзалий**.

♦ **1936 гъэм** къалъхуащ къэрал, жылагъуэ лэжьакІуэ, КъБР-м щІыхь зиІэ и юрист **Жыгун Хьэту**.

♦ **1938 гъэм** къалъхуащ биологие щІэныгъэхэмкІэ доктор, КъБКъУ-м и профессор **Къущхьэ Хъусен**.

♦ **1948 гъэм** къалъхуащ КъБР-м щІыхь зиІэ и ухуакІуэ **Хьэжы Руслан**.

♦ **1984 гъэм** къалъхуащ «Адыгэ псалъэ» газетым и корреспондент **ТекІужь Заретэ**.

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru сайтым зэритымкІэ, Налшык уэшх къыщешхынущ. Хуабэр махуэм градус 14 - 17, жэщым градуси 7 - 11 щыхъунущ.

Жэпуэгъуэм и 21, *мэрем*

♦ **1994 гъэм** Къэрал Думэм УФ-м и Граждан кодексыр къиштащ.

♦ **1881 гъэм** къалъхуащ адыгэ пшынауэ Іэзэ, къызыхэкІа лъэпкъым и макъамэ щэнхабзэ хъугъуэфІыгъуэхэр гъэбэгъуэным хэлъхьэныгъэшхуэ хуэзыщІа **Хьэгъэудж Мухьэмэд**.

♦ **1937 гъэм** къалъхуащ экономикэ щІэныгъэхэмкІэ доктор, професссор **ЛъэнкІэпІашэ Мусэ**.

♦ **1963 гъэм** къалъхуащ УФ-м щІыхь зиІэ и дохутыр **КІуэкІуэ Аслъэн**.

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru сайтым зэритымкІэ, Налшык уэшх къыщешхынущ. Хуабэр махуэм градуси 8 - 9, жэщым градуси 3 - 5 щыхъунущ.

Зыгъэхьэзырар ЩХЬЭЩЭМЫЩІ ИЗЭЩ.

Лъэпкъ Іущыгъэ:

Зылъэгъуа щыІэмэ, зэхэзыха умылъыхъуэ.

Дунейпсо, Къэбэрдей Адыгэ хасэхэр, «Эльбрус» тхылъ тедзапІэр хуогузавэ Къэбэрдей Адыгэ Хасэм и тхьэмадэм и къуэдзэ **Лъхукъуэщауэ Хьэбас Мухьэмэд и къуэм** абы и анэ **Улэ Щамил и пхъур** дунейм зэрехыжам къыхэкІыу.

Экономикэ Политикэ

Махуэку

Кавказ Ищхъэрэ Жылагъуэ Iуэху

Е зыхуэпэкIэкъым, е шэсыкIэкъым... къэбэрдейхэм ялъэщIыхьэнукъым

Тхыгъэм псалъащхьэ хуэтщIа пычыгъуэр къызыхэтха «Кавказырысыр» («Кавказец») Лермонтов Михаил и прозэм щыщ тхыгъэ кIэщIщ. Къипсэуа илъэс 27-м усакIуэуи тхакIуэуи утыку къихьэну хунэса Лермонтовым и прозэм щыщу адыгэбзэкIэ диIэу къытхуэщIэжар Къардэн Бубэ зэридзэкIа «Ди зэманым и лIыхъужь»-м и закъуэщ. Лермонтовым къыщалъхуа жэпуэгъуэ мазэр щхьэусыгъуэ хъарзынэу къытщохъу къэдзыщымыгъуазэ «Кавказырысым» нэху кIапэ тредгъэдзэн папщIэ.

«КАВКАЗЫРЫСЫР» ауанкIэ гъэнщIа гущыIэ тхыгъэщ. ТхакIуэм ядщыкъэуэ Кавказым зэрыщыщауэ къудейм щхьэкIэ я лъэпкъэгъухэм лъигъэкIэ ефIэкIыу къызыщыхъу урыс офицерхэм. Зэ IуплъэгъуэкIэ абы уигу къигъэкIыжыну Печориным и нэхъыжьэгъу «Ди зэманым и лIыхъужьым» хэт Грушницкэрщ.

«Кавказырысыр урысныкъуэщ хуэзэие хьэлу псэущхьэ гуэрщ, къуэкIыпIэ хабзэхэм итхьэкъуарэ абыкIэ цIыху щыту (псалъэм папщIэ, Урысейм къикIахэр) зыкъимыщыну укIытэу», - апхуэдэщ Лермонтовым и тхыгъэр къызэрыщIидзэр.

Зи гугъу тщIы очеркыр Лермонтовым щитхар езыр дунейм щехыжа 1841 гъэрщ. Япэ дыдэ ар къытехуар «Махуэ блэкIахэр» журналыщ, 1928 гъэм. Апхуэдэу кIыхьт тхыгъэм тхылъымпIэм нэсыну ича гъэгуанэр. УсакIуэм и гъащIэ гъуэгур щIэзыщытхьэкIыжахэм абы гу щылъатар нэхъ кIасэжщ.

Гу зэрылъытэгъуафIэщи, тхакIуэр зытепсэлъыхьыр Кавказым щыщ цIыхухэрэкъым, атIэ езым хуэдэу ди щIыналъэм дзэ къулыкъу щезыхьэкIхэрщ. НэгъуэщIу жыпIэмэ, зызыгъэлI урысщ, Кавказым щызауэу, абы щыпсэухэм яхэлъ лIыгъэм ехъуапсэу, ауэ ящхь мыхъуфу. Язынукъуэ критикхэм зэрыжаIэмкIэ, Лермонтовыр мы тхыгъэм и щхьэми мащIэу щыщодыхьэшхыж. Ди жагъуэ зэрыхъущи, мы тхыгъэм къызэрыхэщым ещхьу, и ныбжьэгъухэр ауан ищIын хьэлырщ и къалэмыпэр къызэрыматIэмыкI щIыкIэ дунейм ехыжа усакIуэр зытекIуэдэжар.

«Кавказырыс» зыфIищахэр лIэужьыгъуищу егуэшыж адэкIэ Лермонтовым: «кавказырыс нэсхэр» ГъунапкIэм тетхэращ. «Куржы кавказырысхэм» а щIэр яхуэфащэу пхужыIэнукъым. Иджыри щыIэщ «кавказырыс къулыкъущIэхэр». ТхакIуэр зыщымыгъэхъущхэр «кавказырыс нэсхэм» я закъуэщ.

Ди щIэджыкIакIуэхэм папщIэ, зы пычыгъуэ адыгэбзэм къидгъэзэгъащ, ауэ, зэрыхуэдгъэфащэмкIэ, мыбдежым «черкес» мыхьэнэм Лермонтовым къригъэкIыр адыгэм и закъуэкъым, атIэ Кавказым щыщ псори абы хрегъэубыдэ.

«Иужьрей зэманым абы зы шэрджэс мамыр ныбжьэгъу къыхуэхъуауэ, и къуажэм щыкIэлъыкIуэщ. Къалэ хабзэмрэ къэрал къулыкъумрэ здыщыжам, кавказырысым и гур мыбы щызекIуэ пасэрей гъащIэм етхьэкъу. Бгырысхэм хьэлкIи псэукIэкIи къыщIихуащ, я лъэпкъ лIыхъужьхэм я цIэхэр кърибжэкIыфынущ, я благъэхэр зэрызэпыщIар зэхэзыфIэ ещIэ. ДэтхэнэпщIым ущыгугъ хъунуми, дэтхэнэр пщIыпIэм къыбжиIэфынущ, хэт абы и ныбжьэгъуми, хэт хуэдэуэ лъапIэ ирихьэлIэми. Шапсыгъхэми мыIэу куэд яхэтщ, итIани, къэбэрдейхэм ялъэщIыхьэнукъым, е зыхуэпэкIэкъым, е шэсыкIэкъым... ауэ къабзэлъабзэу мэпсэу, къабзэ дыдэу».

ГушыIэр дэIэпыкъуэгъу ищIа ищхьэ, Лермонтовым «кавказырыс нэс» зыфIища зауэлым пщIэ зэрыхуищIыр ибзыщIыркъым: «Кавказырыс нэсыр цIыху телъыджэщ, пщIэрэ гулъытэрэ хуэфащэу. Илъэс 18 пщIондэ ар кадет корпусым щыIэри, офицеру еджапIэм къыщIэкIащ. ЕджапIэм щIэсыху, ар хунэсащ щэхуу «Кавказ гъэрым» щIэджыкIыну, сытми, игури и псэри Кавказым зэритхьэкъурэ куэд щIащ», - етх Лермонтовым.

Пычыгъуэм зэрытхыгъэу фыкъригъэджэну дыщыгугъыу, федгъэхъуапсэу аращ. ТхакIуэм жиIэр уи фIэщ пщIынуи умыщIынуи ухуитщ.

Хэкум къыхуэщхьэпэн хуэдэу

ЩэкIуэгъуэм и 20-м Къэзахъстаным президент хэхыныгъэ щекIуэкIынущ. «Зы артистым хузэхалъхьа спектакль» хужаIэ щхьэкIэ, демократием и хьэтыркIэ, зэпеуэнухэр цIыхуитху мэхъу. Ди щIэджыкIакIуэхэм едгъэцIыхунщ абыхэм цIыхубзу яхэт закъуэр – Абден Къэрэкъат.

ШЭЧ къытетхьэркъым Токаев Къасым-Жомарт зыри япэ зэрыримыгъэщынум. ИтIани, президент къызэдэжэм и фIыгъэкIэ зэфIэкI зиIэ цIыхухэр утыку къохьэ, зыхуэфащэм аркъудейр шэсыпIэ хуохъури, цIыхубэ гъащIэм фIыкIэ хэIэбэну Iэмал ягъуэт.

Абден Къэрэкъат къэзыгъэлъэгъуар «Жылагъуэ лэжьакIуэхэм я зэгухьэныгъэрщ». Илъэс 48-рэ мэхъу, депутатщ, къулыкъу зыбжанэ иIыгъащ, сабииплI епI. Ди газетым и щIэджыкIакIуэхэм я гулъытэ абы хуэфащэу къыщIытщыхъуар Къэрэкъат илъэс зыбжанэ ипэкIэ тхылъ гъэщIэгъуэн зэритхарщ: «Иригушхуэ узэрыкъэзахъ хъыджэбзым!» Лъэпкъ гъэсэныгъэм къыдекIуэкI къабзагъэмрэ щэныфIагъымрэт Къэрэкъат и лъэпкъэгъу пщащэхэм ягу къигъэкIыжыну зыхуейр. АрщхьэкIэ Абден и жагъуэгъухэри куэд хъууэ къыщIэкIащ. Къэзэхъстаным и щIэблэщIэр «иджырей европей гупсысэкIэм» хигъэкIыжу къащыхъури, тхылъым егъэлеяуэ гуащIэу хуэпсэлъауэ щытащ. Ауэ щыхъукIэ, кавказ лъэпкъ хьэлым, адыгэ гъэсэныгъэм куэдкIэ пэжыжьэкъым Къэрэкъат къэзахъ пщащэхэр зытригъэгушхуэр: щхьэгъусэм хуэпэжыным, унагъуэщIэ зэрихьэным зыхуигъэхьэзырыным, хьэл-щэн дахэ зыхилъхьэным... Дахэвгъаплъэт ущие щабэр зыхэпщIэу тха, къэзахъ хъыджэбзхэр къызыхураджэ псэукIэм:

* * *

Уи адэ-анэм я унэм ущIэсыху, унэр зэлъыIупхыу, лъэпкъ шхыныгъуэхэр бупщэфIу, IэпщIэлъапщIагъэм е Iэм хуэщIэ нэгъуэщI Iэзагъхэм зебгъэсэным мыхьэнэшхуэ иIэщ. А псори ин ухъуу уэ езым уи унагъуэ бухуэжа иужь къыпхуэсэбэпынущ.

* * *

ЕкIуу зэрахьэ щхьэц кIыхьыр къэзахъ пщащэм и дахагъэм и мардэхэм язщ, зыщумыгъэгъупщэ ар!

* * *

Плъыжьдэпу ла Iупэхэми, фIыцIабзэрэ утецIэнтхъукIыу телыкIа набдзэхэми, нэбжьыц кIыхьышхуэхэми щIалэхэм я нэхъыбэр IупщIакIэ ящIурэ блокI.

* * *

ЦIыхухъум пщIэ хуэщIын жиIэм къикIыр ар зэрыщытым хуэдэу гум къегъэщтэн жиIэу арац. ФIы зыхэмылъ зыри щыIэкъым, абыхэм гу лъыптэфу, щыуагъэхэр иумыудэкIыу убгъэдэтын хуейщ щхьэгъусэ пхуэхъуам.

Апхуэдэ защIэщ Къэрэкъат къэзахъ пщащэхэм ярит чэнджэщхэр. Хуамыдэри аращ. И лъэпкъ хабзэм пщIэ хуащIу щIалэгъуалэр къыдригъэкIуэтеин гукъыдэжыр лъэпкъ зэхэгъэж ищI хуэдэу ягъэуври, тхылъыр сыт и лъэныкъуэкIи «кърацIэлэхащ».

Къэрэкъат Къэзэхъстаным япэу къыщызэIуихащ «Къэзахъ хъыджэбз» зи цIэ, унагъуэми гъащIэми къыщыщхьэпэн гъэсэныгъэрэ щIэныгъэрэ щрат институт. Ар нахуэу топсэлъыхь я щIэныгъэншагъэкIэ зыхъумэжыкIэ къудей зымыщIэ пщащэхэм лей куэд, уеблэмэ езыхэм я унагъуэм къазэрыщытехьэм, итIани, и къабзагъэр ихъумэжыныр пщащэм и къалэн нэхъыщхьэу щытын зэрыхуейр зыщигъэгъупщэ хъунукъым. Зыхуитымрэ я къалэнымрэ зэхагъэкIыфу зрагъэсэн, зэманыр щхьэусыгъуэ ящIу, лъэпкъым хуэмыфащэ хьэл-щэнрэ щытыкIэрэ зыхамылъхьэн – аращ Къэрэкъат и гъэсэнхэр нэхъыбэу зыхуиущийр. «Щэнхабзэмрэ хьэл-щэнымрэ щрагъаджэ цIыхубз институт» - ар и фIэщыгъэщ къэзахъ цIыхубзыр зэлIалIэ еджапIэм.

«Институтым дахэу узекIуэу, сэхусэплъ зыхэплъхьэфу – аркъудейракъым узыщыхурагъаджэр, - жеIэ Абден. - ЦIыху дахэкIэ узэджэнур зигурэ зи псэрэ дахэращ. Абы къыхэкIыу, дэ дыхущIокъу ди хъыджэбзхэм гъащIэм къыщысэбэп лъэныкъуэ псомкIи зедгъэужьыну.

- НтIэ, фи пщащэхэр афIэкIа хамэ къэралхэм Iэпхъуэжынукъэ? – еупщIащ Къэрэкъат журналист гуэр.

- Дэ ди пщащэхэр зэрыдгъасэр Хэкум къыхуэщхьэпэн хуэдэущ, - иритащ жэуап.

Пщащэхэм хьэл дахэ зыхалъхьэнымкIэ щыдэIэпыкъуну я мурадщ Мэхъэчкъалэ къыщызэIуаха, Ахматиловэ Айшэт и цIэр зезыхьэ «ЩэныфIагъым и еджапIэми». Пасэ зэманым Урысейм щылажьэу щытащ «Хъыджэбз щэныфIэхэм я институт», Смольнэ сэрейм епхауэ. ЩIэныгъэ къызыбгъэдихыфын нэхъыжь зимыIэ пщащэм дежкIэ мыпхуэдэ еджапIэхэр уасэ зимыIэщ. Щхьэзакъуэ ехъулIэныгъэр къэгъэнауэ, апхуэдэ институтхэм ар зыхуэлажьэ лъэпкъри къызэрихъумэм шэч хэлъкъым. ЗэрыжаIэу, къуэ бгъасэмэ – унагъуэр уохъумэ, пхъур бгъасэмэ – зэрылъэпкъыу уохъумэ.

Зыми шэч къытрихьэркъым адыгэ пщащэхэр зэрыдахэми зэрыщэныфIэми. Ауэ гъащIэм ухэплъэмэ, а дахагъыр жыжьэ щынэсыр закъуэтIакъуэххэщ. Дауэ-тIэ хъыджэбзым гъащIэм пхъашэ имыщIыфын цIыху къызэрипщIыкIынур? Гугъуехьым зэрыпимыкIуэтым и хьэлыр зэрыщыпхъумэнур? А псом и жэуап къыщытлъыхъуэфынущ Абден Къэрэкъат и еджапIэм. НэхъыфIращи – апхуэдэ адыгэ пщащэхэм папщIи къызэIупх хъунущ.

● Гукъэкlыж гуапэхэр

Зи цIэр уахътыншэ

Журналист лэжьыгъэм, къулей урихъуныр гугъуми, цIыху цIэрыIуэ, акъылыфIэ, Iущ, кIэщIу жыпIэмэ телъыджэ куэд къызэрызигъэцIыхуам папщIэ ину фIыщIэ хузощI. Псори арэзы пхуэщIынукъым, ауэ зэи зыщыбгъэгъупщэ хъунукъым ныбжьэгъу, лэжьэгъу пэжу къыббгъэдэтахэр, лэжьыгъэ пхуэхъуар фIыуэ уэзыгъэлъэгъуахэр, гукъыдэж къозытахэр. Зи насып къихьа апхуэдэ цIыхухэм сыхуейщ сатетхыхьыну.

КЪЫЗЭРЫЩIЭЗДЗЭНУРИ СССР-мрэ Урысеймрэ фIы дыдэу къыщацIыхуу икIи щалъагъуу, илъэс куэдкIэ ди къэралыгъуэшхуэм и телевиденэм диктору, «Время» программэр иригъэкIуэкIыу лэжьа цIыху цIэрыIуэ Кириллов Игорщ. Ар дунейм зэрехыжрэ мы мазэм и 29-м илъэс ирикъунущ. Къызэралъхурэ илъэс 90 хъуным апхуэдизщ пIалъэу хуримыкъуар.

1989 гъэм, Къэбэрдей-Балъкъэр радиом сызэрыщылажьэрэ илъэсрэ ныкъуэ хъуауэ, си унафэщI, ди республикэм и цIыхубэ тхакIуэ, адыгэбзэ нэтынхэм я редактор нэхъыщхьэу щыта Къэрмокъуэ Мухьэмэд и фIыгъэкIэ журналистхэм я щIэныгъэр щыхагъахъуэ, СССР-м и къэрал телевиденэмрэ радиомрэ я институтым мазищкIэ сагъэкIуауэ щытыгъащ

«Останкино»-м щыслъэгъуа, сызыIущIа цIыху цIэрыIуэхэм ящыщу нэхъ сигу къинэжахэм ящыщ зыт Кириллов Игорь. КъызэрыщIэкIамкIэ, ар диктор къудейтэкъым, атIэ щIэныгъэшхуэ зиIэт, СССР-м и цIыхубэ артист, ди къэралым и саугъэт нэхъыщхьэр зрата щIалэт.

Хамэ къэрал нэхъ щыцIэрыIуэ телевиденэ, радио, газетхэм я тхыдэм, я лэжьэкIэм, зи зэфIэкI лъагэ журналистхэм ятеухуауэ арат лекцэ къытхуеджари, апхуэдизу купщIафIэу, удимыхьэхынкIэ Iэмал имыIэу, макъ гуакIуэкIэ ар иригъэкIуэкIырти, зэманыр псынщIащэу блэлъэтырт. Ди къэралым и щIыпIэ зэмылIэужьыгъуэ куэдым къикIауэ мыбы къекIуалIэхэр зыкIэ дихьэхауэ едаIуэрт Кирилловми, бадзэ лъэтам зэхэпхыным хуэдэ. А зэманым, нэхъыжьхэм зэращIэжщи, журналистым и псалъэмрэ тхыгъэмрэ зэрыпэжым зыми шэч къытрихьэртэкъым. Нобэ, ди жагъуэ зэрыхъунщи, цIыхур зрагъэдэIуэн, я Iуэху еплъыкIэмрэ гупсысэкIэмрэ зэрыхуей ящIын папщIэ мы дунейм и агентствэ цIэрыIуэхэр пцIы упсынкIэ зэпеуэ пэлъытэщ. Хъыбар нэпцIхэр Iэщэу къагъэсэбэп хъуащ.

Ауэ, пхужыIэнукъым, псори апхуэдэу. Сигу нэхъ имыкIыжхэм ящыщщ, нэхъ журналист лъэрызехьэхэу, гурэ псэкIэ зи лэжьыгъэм хуэпэжхэм ятеухуауэ Кирилловым къиIуэтэжа зы хъыбар.

Америкэм и Штат Зэгуэтхэм къыщыдэкI и «Нью-Йорк Таймс» газетым и зы лэжьакIуэ шахтёрхэм тепсэлъыхьын ипэ мазищкIэ ядэлэжьащ, ядэпсэуащ. Я IуэхущIафэмрэ гъащIэмрэ нэхъ кууэ нэIуасэ зыхуищIа иужьщ щытетхыхьар.

Уз зэрыцIалэ гуэрым теухуауэ жиIэрт, абы бэлыхьыр зыгъэвам телъа гугъуехьыр зыхищIэу и пэжыпIэр нэсу къигъэлъэгъуэн мурад иIэу журналистым зригъэуэлIауэ щытауэ.

Диктор цIэрыIуэм и лекцэм и мыхьэнэр дэркIэ зэрыиным, зэрылъапIэм щыхьэт техъуэрт дыкъыкIэрымыхуу абы дедэIуэн папщIэ нэхъ пасэу, уеблэмэ иджыри сыхьэт иIэжу дызэрыкIуэр.

ИтIанэ, дэ ди университетым дыщыщIэсым щыгъуэ егъэджакIуэ закъуэтIакъуэ къахэкIыу щытыгъащ зыщIезыгъэх е къыкIэрыху зи хабзэм: «Сэ сеплъынщ уэ экзаменыр зэрыптым», - жриIэу игъэшынэу. Кирилловым гъунэгъуу апхуэдэ дэтлъэгъуакъым. ЩIэныгъэ зэзыгъэгъуэтыну хуейр къекIуэлIэнщ. Хуэмейм сэ залымыгъэкIэ сэбэп сыхуэхъуфынукъым. Апхуэдэу къэслъытащ абы и Iуэху еплъыкIэр. Дауи, ар зэрытэмэмым шэч къыпхутехьэнукъым. Нэхъыщхьэращи, диктор икIи журналист цIэрыIуэм и дерсхэр зыфIэмыIуэхуа, дихьэхыу щIэмыдэIуа къытхэкIатэкъым.

Тхыгъэм пэщIэдзэ зэрыхуэтщIащи, щыIэу къыщIэкIынкъым, зи лэжьыгъэр фIыуэ зылъагъуу абыкIэ цIыхур къыдэзыхьэхыфым, и зэфIэкIым и хъер зылъагъужым нэхъ насыпыфIэ. Апхуэдэ дикторыр цIыхубэм зэрыщамыгъупщэжынур, и IуэхущIафэр, и цIэр уахъытыншэу зэрыщытынур хьэкъщ.

ШАФИЙ Аслъэн.

● ФщIэн папщIэ

«Фызабэ фIыцIэ» - бэдж бзаджэ

Бэдж нэхъ Iэл дыдэхэм ящыщщ «каракурт» зыфIащар. Абы «фызабэ фIыцIэкIи» йоджэ икIи зэрихьэ щхъухь бзаджэр «гремучая» жыхуаIэ блэм ейм нэхърэ хуэдэ 15-кIэ нэхъ гуащIэщ.

И ЛАТИН фIэщыгъэм, «Latrodectus tredecimguttatus»-м, и теплъэр зыхуэдэр къегъэлъагъуэ: «зи ныбэгум бжьыгъэу 30 зытет» жыхуиIэщ. Тыркубзэм къыхэкIа «каракурт» фIэщыгъэр IыхьитIу зэхэтщ: «кара» - «фIыцIэ», «курт» - «хьэпIацIэ». Апхуэдэ цIэ бзаджэ щIытрагъэIукIам и щхьэусыгъуэр, ар, щIэжьей игъуэта иужькIэ, алъандэрэ и гъуса хъум зэреуэрщ. ЗэрыгурыIуэгъуэщи, хъур абы йолIыкI.

Каракуртым и инагъыр зэрыхъур: бзым - миллиметри 10–20, хъум - 4-7 хуэдизщ. Хъуми бзыми я Iэпкълъэпкъыр фIыцIэщ, я ныбэм бжьыгъэ плъыжь телъщ, язынкъуэхэм деж аргуэру хъурей хужь цIыкIу бжьыгъэ плъыжьым къекIуэкIыжу. БалигъыпIэ «иува» бэджхэм яхэтщ зи фэр фIыцIэ защIэу зэщIэцIуужхэри.

«Фызабэ фIыцIэм» ущрохьэлIэ Къыргъызым и бгылъэ щIыпIэхэмрэ Къэзахъстаным и губгъуэ шэкъракъхэмрэ, апхуэдэуи Астрэхъан областым и Iэхэлъахэм, Азие Курытым, Иранparam, Афганистаным, Хы Щхъуэм (ЩIыкурытых, Средиземнэ) и Iуфэхэм, Енисей и псыIум, Африкэ Ищхъэрэм, Европэ Ипщэм, Хы ФIыцIэмрэ Азыкърэ (Азов) я Iуфэхэу Урысейм къегъэщIылIахэм, зэрыщыту къатщтэмэ, Кавказым. Бэдж фIыцIэм ущыхуэзэнкIэ хъунущ Оренбург областым и Орск, Курган областым и Куртимаш къалэхэмрэ абыхэм я Iэгъуэблагъэхэмрэ.

Мы бэдж лIэужьыгъуэр щыкуэдщ Ростов, Алтай, Новосибирск областхэми. 2010 гъэм каракурт бэдж къыщагъуэтащ Волгоград къалэм егъэщIылIа щIыналъэми. Дунейр щыхуэбащэхэм деж «фызабэ фIыцIэр» нэхъ ищхъэрэжкIи йоIэпхъух, Мэзкуу къалэшхуэм и Iэхэлъахэм нэсу.

Нэхъыбэу мыхэр щопсэу къыр зэхуакухэм, псыежэххэм я Iэгъуэблагъэм, къуэкIий дурэшхэм, щыхупIэхэм, дзыгъуэ, щIыIуб ипщхьэпIэхэм, щIы щхьэфэ къэчахэм, губгъуэ явам кърана вагъэбдзумэ зэгъэдзэкIахэм. Ауэ каракуртым и щIасэкъым къум нэщIхэм я щIы щхьэфэ пщтырхэр, шэдылъэ-псыIагъэ здэщыIэхэр, удз Iув, гъурц, къуацэ-чыцэ хуэдэхэр. ГъэщIэгъуэнщ, ауэ мы бэджыр псэ зыIутхэм ящыщу нэхъ зыщышынэр хьэдзыгъуанэмрэ цыжьбанэмрэщ.

«Фызабэ фIыцIэр» зэхуэдэу йогуауэ псэущхьэхэми цIыхухэми. Ар зылъэIэса цIыхур асыхьэту бауэкIэщI мэхъу икIи дзэкъапIэр здэщыIэм деж къыщыщIэдзауэ и Iэпкълъэпкъыр зэрыузыр зыхищIэу щIедзэ. И гур псынщIэу мэлажьэ, илъри ирехужьэ, и щхьэр мэуназэ. А псом и щIыIужкIи, бэдж бзаджэм и щхъухьыр зылъэIэса цIыхум и нэкIур мэундэрабжьэ, пщIэнтIэпсыр къехуэхыу мэкIэзыз, и нэхэр топым хуэдэу къопщ. «Фызабэ фIыцIэр» зэуар хэпсэлъыхь, и гур «фIэкIуэда» хуэдэу мэхъу. Каракуртыр зэдзэкъа цIыхур абы щилIыкIи щыIэщ. Бэдж фIыцIэм и зэран хуабжьу йокI дзыгъуэ лIэужьыгъуэхэми, шыхэми, махъшэхэми, Iэщышхуэми. Ауэ хьэм, дзыгъуэнэфым, амфибием, блэхэмрэ шындырхъуохэмрэ зэрарикур нэхъ мащIэущ.

Тепсэлъыхьыпхъэщ бэдж фIыцIэм зэрызыщыпхъумэн хуей щIыкIэхэми. Дауи, псом япэрауэ, абыхэм ящыщщ каракуртыр щыпсэу щIыпIэхэм, Iэмал иIэххэмэ, къыщымыуIуыIэныр, мэз кIуэцIхэм, губгъуэхэм лъапцIэу къыщымыкIуэхьыныр, абдеж ущыгъуэлъынумэ, упщIэ, щIакIуэ, уэншэку гъэпща, брезент хуэдэхэр щыубгъуныр, мэкъу, хьэуазэ щызэтеплъхьэкIэ, Iэлъэ зыIэрытIэгъэныр, гъуэншэдж лъапэр дэупщIэныр, шырыкъу е нэгъуэщI вакъэ Iув лъытIэгъэныр, укъыщыувыIа щIыпIэм деж щылъ мывэхэр зумыгъэдзэкIыныр, пIалъэкIэ егъэзыпIэ пщIа пщыIэхэм, чэтэн унэ цIыкIухэм я щIыхьэпIэхэр Iухауэ къыумыгъэнэныр, нэгъуэщI абы хуэдэхэри. А псом я щхьэжу, ищхьэкIэ дызэрыщытепсэлъыхьащи, бэдж фIыцIэхэм уахуэзэ хъужыкъуэмэ, ахэр сыт и лъэныкъуэкIи зэрумыгъэпIейтеиным яужь ит.

ПЩЫХЬЭЩIЭ Хьэмзэт.

Шотландиер Инджылызым гуэкIыну хэтщ

Великобританием и суд нэхъыщхьэм къыпэщылъщ зэкIэ Инджылызым и зы Iыхьэу щыт Шотландием 2023 гъэм IэIэт щрагъэкIуэкIыну хуит ящIыным Iуэхум теухуауэ унафэ къищтэну. Апхуэдэ лъэIу хеящIэхэм я пащхьэ ирилъхьащ шотландхэм я министр нэхъыжь Стерджен Никола.

ШОТЛАНД лъэпкъ партым и унафэщI, япэ министр Стерджен Никола хэIущIыIу ищIащ референдум ирагъэкIуэкIыну мурад зэраIэр. 2019 гъэм апхуэдэ дыдэ лъэIу бгъэдалъхьат а зэманым Великобританием и премьер-министру щыта Джонсон Борис, ауэ абы Iуэхур къызэпиудауэ щытащ. «Шотландием щыпсэухэм нахуэу къагъэлъэгъуащ Британием и гъусэну зэрыхуейр, дэри къалэн зыщытщIыжащ абы и хьэтыр тлъагъуну», - жиIащ абы щыгъуэ Джонсон. Борис зи гугъу ищIыр 2014 гъэм екIуэкIа референдумырт. Шотландиер зыутIыпщыну хуэмей Инджылызыр фIыуэ хэIэбауэ къалъытэ абы щыгъуэм утыку кърахьа процент бжыгъэм.

Ауэ Iуэхур и кIэм нагъэсыным тезыгъэчыныхь езы шотланд тетыгъуэм зэрыжиIэмкIэ, Инджылызыр Евросоюзым къызэрыхэкIыжам куэд ехъуэж. Стерджен хэIущIыIу ищIакIэщ референдумыщIэр, ядэ-ямыдэми, 2023 гъэм и жэпуэгъуэм зэрырагъэкIуэкIынур. ИтIани, хабзэм тету, судым хуит зыкърагъэщIыным иужь итхэщ.

Зи гугъу ящIыр «референдум чэнджэщ» жыхуаIэм хуэдэщ. ЩIыналъэм ис цIыхухэм я нэхъыбэм Инджылызым гуэкIын гукъыдэж къагъэлъагъуэу щытми, абы къикIыркъым занщIэу Шотландиер гуэкIыну. Ар къыхуадэн щхьэкIэ, Британиемрэ Шотландиемрэ я парламентхэм зэгъусэу Iуэхум хуэфэщэн хабзэ зэхалъхьэн хуейщ.

«Сэ Шотландием и демократиер Джонсон Борис е нэгъуэщI премьер-министрым ищIынкIи хъуну унафэм Iурыплъыхьу къэзгъэнэнукъым, - жиIащ Стерджен Никола. – Хуитыныгъэм теухуа унафэр кIэрыутIыпщ пщIыи, демократие IэмалкIэ фIэкIаи зэфIэпх хъунукъым. Сыт уигу тебгъахуэ мыхъуну хэлъыр лъэпкъхэр езыхэм я гукъыдэжкIэ зэдэпсэун-зэдэмыпсэун Iуэхум? Референдумым и унафэр судыншэу зэрызэфIэмыкIым езы Инджылызым и тепщэгъуэм и Iуэхур зыIутри IупщIу къегъэлъагъуэ».

IэIэт ирагъэкIуэкIын Iуэхум шотланд министрыр 2021 гъэм и накъыгъэм щегъэжьауэ топсэлъыхь. Ирландие Ипщэм щекIуэкIа хэхыныгъэм лъэпкъщIэкъухэр щытекIуащ. Абы шынагъуэ къегъэхъу Британиер лъэлъэжынкIэ. Арщ Шотландиеми и нэр щIамыгъаплъэр.

Стерджен Никола 2021 гъэм фокIадэм и 7-м къиIэтауэ щытащ нобэ зытепсэлъыхь, 2023 гъэм ирагъэкIуэкIыну IэIэтым и Iуэхур. Абы щыгъуэми къыхигъэщат референдумыр уз зэрыцIалэр мыбэяужауэ къызэрыдамыхынур. «Хуитыныгъэм дытепсэлъыхьыным и чэзу къэсащ, - жиIащ абы щыгъуэм Никола. - АфIэкIа Шотландиер Великобританием и правительствэм игу къэкIынкIи хъуным ещхьэпэплъу щысыжыфынукъым».

Стерджен и псалъэхэр диIыгъащ Шотландием щыщ «удзыфэхэм» я тепщэ Харви Патрик. Британ правительствэм шотланд цIыхубэм и гукъыдэжыр къыфIэIуэхуркъым, щIыналъэр экологие, цIыхубэ гъащIэ, экономикэ я лъэныкъуэкIэ хокIуэдэжыпэ, - жиIэрт абы.

Великобританием и Iуэхур зэрымыщIагъуэр Шотландием и унафэщIхэм имыкIуэтыжу къыщагъэлъэгъуащ «Ди Шотландиер доухуэ» зыфIаща дэфтэрхэм. Инджылызыр езым хуэдэ европей къэралхэу Швецием, Финляндием, Ирландием, Данием ирагъапщэри, псоми яужь зэритыр къыщIагъэщащ.

Джонсон Бориси иджыпсту премьер-министр къулыкъур езыхьэкI Трасс Элизабети зэакъылэгъущ «Шотландиер референдумым зэрыхуэмыхьэзырым» теухуауэ. Илъэсий ипэкIэ апхуэдэ IэIэт щрагъэкIуэкIам, цIыхубэм я процент 55-м Инджылызым къыхэнэну гукъыдэж къагъэлъэгъуауэ щытащ. Ар фIэгъэнапIэ ищIащ Джонсон шотланд тетыгъуэм и гукъыдэжыр щызэпиудым. «2014 гъэм референдум екIуэкIащ, апхуэдизрэ а Iуэхур къыщIэпIэтыжын щхьэусыгъуэ щыIэкъым», - жиIауэ щытащ Джонсон.

«2014 гъэ лъандэрэ дунейм зихъуэжащ, - педзыж абы Стерджен Никола. - Шотландием щыщхэм иджы нэхъ хуиту жаIэфынущ гуэкIыну хуейрэ хуэмейрэ». Никола жиIэм и щIагъыбзэр Великобританиер Евросоюзым къызэрыхэкIыжарщ.

Накъыгъэм и 18-м «Лъэпкъ фейдэ» газетыр тепсэлъыхьащ Шотландиер Инджылызым гуэкIмэ, НАТО-м и шынагъуэншагъэр нэхъ тIасхъэ зэрыхъунум. Абы хуэкIуэмэ, НАТО-м и кхъухьхэр щигъэувын игъуэтынукъым. Шотландиер щхьэхуэ хъумэ, Европэр зэрыщыту гугъу ехьынущ.

Дызэрыт зэманым екIуэкIа къэпщытэныгъэхэм япкъ иткIэ, Шотландием щыщу процент 58-м Инджылызым гуэкIыныр, къэрал щхьэхуэу псэуныр нэхъ къащтэ. Ауэ референдум ирагъэкIуэкIын папщIэ, Великобританием хуитыныгъэ къыIахын хуейщ.

Шотландхэми къалъытэ Трасс Элизабет зэрихьэ политикэр мыщIагъуэу. «Абы хуэдэу зи къалэныр зымыгъэзэщIэф премьер-министр Инджылызым иджыри къэс иIакъым», - жеIэ Стерджен Никола.

«Махуэкум» и къыдэкIыгъуэр зыгъэхьэзырар
ЧЭРИМ Марианнэщ.

Пащты Герман къытхуищIа тыгъэ лъапIэхэр

● Гъэлъэгъуэныгъэхэр

«Тысяча сто гравюр» - аращ фIащар КъБР-м и Лъэпкъ музейм щекIуэкI гъэлъэгъуэныгъэм. Абы хагъэхьащ УФ-м и цIыхубэ сурэтыщI, КъБР-м щIыхь зиIэ и сурэтыщI, РАХ-м и академик, республикэм и Къэрал саугъэтым и лауреат, Красноярск дэт къэрал художественнэ институтым ксилографиемкIэ и студием и къызэгъэпэщакIуэ икIи и унафэщI, профессор Пащты Германрэ и гъэсэнхэмрэ я Iэдакъэ къыщIэкIа ксилографие лэжьыгъэу ди республикэм и къэралыгъуэр илъэси 100 щрикъум ирихьэлIэу тыгъэ къыхуащIахэр. Проектыр къызэрагъэпэщащ КъБР-м ЩэнхабзэмкIэ и министерствэмрэ ХудожествэхэмкIэ Урысей Академиемрэ. Зэхыхьэр иригъэкIуэкIащ музейм и унафэщI, тхыдэ щIэныгъэхэмкIэ кандидат Накуэ Феликс.

КЪЫЖЫIАПХЪЭЩ, проектым хыхьэу зы школым и IэпщIэлъапщIэхэм я Iэдакъэ къыщIэкIа лэжьыгъэ миным щIигъум щыщу 400-р ди музейм и пэшышхуэм япэу утыку къызэрыщрахьэр. Проектым жыджэру хэтщ Урысейм и художники 100-м щIигъу. Гъэлъэгъуэныгъэм халъхьащ Красноярск къэрал художественнэ институтыр, Красноярск гъуазджэхэмкIэ и къэрал институту Хворостовский Дмитрий и цIэр зезыхьэр къэзыухахэмрэ абыхэм екIуалIэхэмрэ, езы Пащты Германрэ и къуэ Алимрэ я сурэт гъэщIэгъуэнхэр, ксилографиемкIэ урыс IэщIагъэлI цIэрыIуэхэм, РАХ-м хэтхэм, къэрал дамыгъэ лъапIэхэр зыхуагъэфэщахэм, хамэ къэралхэм щекIуэкIа зэпеуэ зыбжанэм пашэ щыхъуахэм я лэжьыгъэхэр. Абы щызэхуахьэсащ урыс классикэм, иджырей адыгэ тхакIуэхэм я Iэдакъэ къыщIэкIа художественнэ тхыгъэхэм хуащIа сурэтхэр.

- Къэбэрдей-Балъкъэрым и щэнхабзэмрэ гъуазджэмрэ я хэлъхьэныгъэфIщ Пащты Герман къытхуищIа тыгъэхэр. А лэжьыгъэхэм ящыщу 200-р езы Герман и Iэдакъэ къыщIэкIащ. А тыгъэхэм я фIыгъэкIэ ди республикэм ксилографие музей къыщызэIутхыну Iэмал диIэщ. Апхуэдэу дуней псом щыIэ музейхэм я бжыгъэр Iэпэкlэ къыпхуэбжынущ, - жиIащ КъБР-м щэнхабзэмкIэ и министр Къумахуэ Мухьэдин.

КъБР-м и Парламентым и Унафэщlым и къуэдзэ Къардэн Мурат къыщыпсалъэм къыхигъэщащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и мызакъуэу, Кавказ Ищхъэрэ псом я дежкIэ мыхьэнэшхуэ зэриIэр мы Iуэхум, сыту жыпIэмэ апхуэдэ зы лэжьыгъэ нэхъ мыхъуми тыгъэ зыхуащI музейм ар насыпышхуэу къелъытэ. «Зи щIыналъэр фIыуэ зылъагъу Пащты Герман зэуэ сурэт 1100-кIэ музейм къызэрыхуэупса уасэ хуэщIыгъуейщ, ар фIыгъуэшхуэщ», жиIащ Мурат. Парламентым и лIыкIуэм Пащтыхэ я лъэпкъым фIыщIэ яхуищIащ апхуэдэ зэфIэкI зиIэ художник гуащIафIэ къазэрыхэкIам папщIэ.

Къардэн Муратрэ Къумахуэ Мухьэдинрэ КъБР-м и Парламентымрэ Правительствэмрэ къабгъэдэкI щIыхь тхылъхэр Пащтым и гъэсэнхэм ящыщу зыхуагъэфэщахэм иратыжащ, щэнхабзэмрэ гъуазджэмрэ хэлъхьэныгъэфIхэр зэрыхуащIам папщIэ.

- Мы гъэлъэгъуэныгъэр щIэдзапIэу дыбжынщ. Мыбдеж щыфлъагъур ди тыгъэм и Iыхьэ щанэрщ. Лэжьыгъэ 400-м щIигъу зэкIэ къэтшами, а псор выставкэм къытхузэщIегъэубыдакъым. Ксилографие музей республикэм къыщытхузэIухмэ, псом япэ дищыфынут! - жиIащ Герман

Ксилографием хуэIэкIуэлъакIуэ Снетков Алексей и псалъэм къыхигъэщащ Налшык къыхуащIа тыгъэ лъапIэм хуэдэ зыхуащIа нэгъуэщI зы щIыналъи дуней псом зэрыщымыIэр, иджыри илъэс пщIы, щэ бжыгъэкIэрэ а дахагъэм деплъыну Iэмал дызэриIэр, дуней псом щыщ художник Iэзэхэм я лэжьыгъэхэр щызэхуэхьэса сурэтхэр саугъэт къызэрытхуащIам теухуа Iуэху гуапэм щIэблэр кIуэ пэтми зэрыригушхуэнур.

- Урысейм и мызакъуэу, дуней псом пщIэ щызиIэ ди хэкуэгъу Пащты Герман и зэфIэкIхэм дрогушхуэ. СурэтыщI гъуазджэм лъабжьэ быдэ щызиIэ Герман и лэжьыгъэхэр дэркIэ лъапIэщ, и IэпщIэлъапщIагъэр щIэблэм я щапхъэщ. ДяпэкIи гъуазджэм ехъулIэныгъэфIхэр ущиIэну, утхуэузыншэну ди гуапэщ, - жиIащ Хъурей Феликс.

КъБКъУ-м и проректор Хъурей Арсен жиIащ Пащты зэадэзэкъуэм я лэжьыгъэхэм зыщагъэгъуэзэну Iэмал зэраIэр зэрыгуапэр, я ехъулIэныгъэхэм зэрыригушхуэр, зынэса лъагапIэм къыщымыувыIэу, дяпэкIи я зэфIэкIхэм хагъэхъуэну зэрыхуэхъуапсэр.

ЗэIущIэм къыщыпсэлъащ КъБР-м и Парламентым щэнхабзэмкIэ и комитетым и УнафэщI Къумал Заурбэч, РАХ-м щIыхь зиIэ и академик, профессор Тимохов Сергей сымэ, нэгъуэщIхэри.

Пащты Герман фIыщIэ яхуищIащ КъБР-м ЩэнхабзэмкIэ и министерствэм, республикэм и унафэщIхэм, щIыналъэм зегъэужьыным хэлъхьэныгъэфIхэр зэрыхуащIым папщIэ. Зэхыхьэм къыщыпсэлъащ Пащты Герман и гъэсэнхэр, я егъэджакIуэм псалъэ гуапэ мыухыжхэмкIэ зыхуагъэзэу.

Выставкэм и хьэщIащ ХудожествэхэмкIэ Урысей Академием (РАХ-м) хэтхэр, республикэм и сурэтыщIхэр, гъуазджэм дихьэххэр. Гъэлъэгъуэныгъэр щэкIуэгъуэм и 4 пщIондэ лэжьэнущи, гупыж зыщIхэм Iэмал яIэщ абыхэм еплъыну.

ТЕКIУЖЬ Заретэ.

Сурэтхэр **Къарей Элинэ** *трихащ.*

Тхылъхэр дуней телъыджэщ

Республикэм ныбжьыщIэхэм папщIэ и библиотекэу Мечиев Кязим и цIэр зезыхьэм тхылъым щращIэкIащ «Дуней телъыджэ» зыфIаща махуэшхуэ. Ар къызэрагъэпэщащ КъБР-м ЩэнхабзэмкIэ и министерствэм, зи гугъу тщIы библиотекэм, Сабийхэм я библиотекэ ПащIэ Бэчмырзэ и цIэр зезыхьэм. Iуэхур траухуащ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэр илъэси 100 зэрырикъуам.

БИБЛИОТЕКЭМ къыщызэрагъэпэщащ «Тхылъыр сыт щыгъуи» гъэлъэгъуэныгъэ щIэщыгъуэ. Республикэм и щIыпIэ дахэхэр, лъэпкъ фащэхэр, къуажэ теплъэхэр щыплъагъурт сабийхэм я «Дыкъыщыхъу лъахэ» сурэт зэпеуэм щытекIуа лэжьыгъэхэм. Сурэтхэр щхъуэкIэплъыкIэт, дэрэжэгъуэ хэплъагъуэу. Къэбэрдей-Балъкъэрым и Лъэпкъ музейм и гъэтIылъыгъэхэм къыхахауэ библиотекэм къаша сурэтхэм школакIуэхэр щызыгъэгъуэзар а музейм и къудамэм и щIэныгъэлI нэхъыжь Къэшэж Марьянэщ. «Налшык и тхыдэр сурэтхэмкIэ» унэтIыныгъэр и тегъэщIапIэу, абы цIыкIухэр щигъэгъуэзащ къалэ уэрамхэм нэхъ пасэм яIа теплъэм, унэ тIорысэхэм, уэрамхэм щыплъагъуу щыта цIыхухэм я теплъэм, пасэрей автомобилхэм, нэгъуэщIхэми.

Тхылъым иращIэкIа зэхыхьэм и зы Iыхьэу Налшык къалэм Промышленность псынщIэмкIэ и колледжым и студентхэм яIущIащ республикэм и тхакIуэ, усакIуэ ныбжьыщIэхэу Мазуренкэ Маринэ, Гугъуэт Заремэ, Хаджиевэ Джамилэ сымэ. Ахэр тепсэлъыхьащ тхылъым и мыхьэнэм, я тхыгъэхэм теухуауэ ныбжьыщIэхэр зыщIэупщIахэм пэджэжащ, я IэдакъэщIэкIхэм къахуеджащ.

- Тхылъым уегъасэ, уи щIэныгъэм хегъахъуэ, гъащIэм къигъэув упщIэ куэдым я жэуапхэри ибогъуатэ. Псом хуэмыдэу художественнэ тхыгъэхэр вгъэныбжьэгъун хуейщ - абы дахагъэкIэ епсыхь гупсысэр, - жиIащ Гугъуэт Заремэ.

Мазуренкэ Маринэ ныбжьыщIэхэм яхутепсэлъыхьащ Кавказ Ищхъэрэм къыщыдэкI литературэ журналхэм, тхылъ щIэщыгъуэхэм ущеджэ хъуну интернет порталхэм, тхэным тегушхуа студентхэр зэкIуэлIэну литературэ школхэмрэ зыхыхьэ хъуну зэпеуэхэмрэ теухуа хъыбархэмкIи ядэгуэшащ, и усэ тхылъри тыгъэ яхуищIащ.

- Сэ тхэн щIэздзащ си IэдакъэщIэкI сурэтхэм я фIыгъэкIэ. Сурэт сощIри, абыхэм хъыбар къахузогупсысыж. Апхуэдэу зэзгъэпэщащ тхыгъэрэ теплъэрэ щызэхэухуэна творческэ дуней. ИкIи си мурадщ си хъыбархэр зэуIу сщIыуэ тхылъ щхьэхуэу къыдэзгъэкIыну, - жиIащ Хаджиевэ Джамилэ.

Тхылъым и махуэшхуэм хэтащ ГъуазджэмкIэ Кавказ Ищхъэрэ институтым Щэнхабзэмрэ гъуазджэмкIэ и колледжым и студентхэр, Урысей Федерацэм щIыхь зиIэ и артисткэ Таукеновэ Галинэ и гъэсэнхэр. Абыхэм жаIащ щIалэгъуалэм яфIэфI уэрэдхэм щыщ.

Тхылъ ущеджэ пэшым къыщызэрагъэпэщат «Папирусым щегъэжьауэ планшетым нэс» видеогъэлъэгъуэныгъэр. Абдежым щрагъэкIуэкIащ тхылъым теухуа упщIэ гъэщIэгъуэнхэр зыхэта зэпеуэ. ИужькIэ сабийхэмрэ ныбжьыщIэхэмрэ усэ къеджащ, къуажэхьхэр къащIащ.

Махуэшхуэр иухащ «Тхылъыр - тыгъэу» IуэхумкIэ. Библиотекэм къекIуэлIа сабийхэмрэ ныбжьыщIэхэмрэ тхылъхэр хуагуэшащ.

НАФIЭДЗ Данэ.

● КъБР-м щыIэ МВД-м къет

И къулыкъум хуэфащэщ

Кадр IэнатIэм къулыкъу щызыщIэхэр сыт щыгъуи япыщIащ цIыхухэм - хэт лэжьапIэ къоув, хэт IуокIыж, зыгъэпсэхуакIуэ, командировкэ макIуэри, абыхэм я Iуэхухэр зэкIэлъыгъэкIуэн, я тхылъхэр зэгъэпэщын хуейщ.

КЪИЩЫНЭМЫЩIАУЭ - зыIэрагъэхьа ехъулIэныгъэхэм папщIэ зыгуэрхэр гъэпэжэнри, еджапIэ гъэкIуэнри, гупым щыщыIэ щытыкIэри, нэгъуэщI Iуэху куэдми я нэIэ тетщ кадрхэмкIэ къудамэм и лэжьакIуэхэм. Апхуэдэу щытми, езы «кадровикхэр» лъэныкъуэкIэ къыщонэ, абыхэм ятеухуауэ ящIэр мащIэщ. Ар дгъэзэкIуэж щIыкIэу, нобэ фэдгъэцIыхуну дыхуейщ Урысей МВД-м Тэрч районым щиIэ къудамэм къулыкъу щызыщIэхэм ядэлэжьэнымкIэ и IэнатIэм и унафэщIыр.

«ЦIыхур езым и пIэм итыжщ» щыжаIэр лэжьакIуэм и IэщIагъэм фIыуэ зэрыхищIыкIыр, и къалэнхэр хьэлэлу зэригъэзащIэр, и IэнатIэм и хьэл-щэнкIи зэрыхуэкIуэр къагъэлъэгъуэну щыхуейм дежщ. Зи гугъу фхуэтщIыну, кадр IэнатIэм (ОРЛС) илъэс 20 хъуауэ щылажьэ Къаншокъуэ Анзор а пщалъэхэм хуокIуэ. Ар къэрал кIуэцI IуэхухэмкIэ органхэм щолажьэ 1998 гъэ лъандэрэ. КъыщIидзащ къалэныр езыхьэкIхэм ядэлэжьэнымкIэ инспектору. И IэщIагъэм хигъахъуэурэ, еджапIэ нэхъыщхьэр къиухри, 2005 гъэм Анзор ягъэуващ Урысей МВД-м Тэрч районым щиIэ къудамэм и унафэщIым и дэIэпыкъуэгъуу - къулыкъу зыщIэхэм ядэлэжьэнымкIэ IэнатIэм и унафэщIу.

- Ди лэжьыгъэр икъукIэ гъэщIэгъуэнщ, сыту жыпIэмэ, махуэ къэс цIыхухэм уахуозэ, уопсалъэ, - жеIэ Анзор. - ЛэжьакIуэхэри зэхуэдэкъым, щытыкIэ гугъу къыщытхуихуэхэри щыIэщ. Ди IэнатIэр цIыхухэм я гуфIэгъуи я гуныкъуэгъуи зрахьэлIэщи, дэтхэнэми хуэфащэ гулъытэ ягъуэтын хуейщ.

Мыри къыхэгъэщыпхъэщ: ОРЛС-м и лэжьыгъэм мыхьэнэшхуэ щиIэщ пенсионерхэмрэ зи къалэн зыгъэзащIэу хэкIуэдахэм я унагъуэхэмрэ япыщIауэ щытыным.

- Ди лэжьэгъу хэкIуэдахэм я Iыхьлыхэмрэ благъэхэмрэ гулъытэ нэхъыщхьэ зыхуэтщIхэм ящыщщ. Ахэр тщыгъупщэмэ, ди блэкIар, ди тхыдэмрэ пщIэмрэ тщыгъупщэжынущ, - жеIэ къэрал кIуэцI къулыкъум и подполковникым. - КадрхэмкIэ ядэлэжьэнымкIэ IэнатIэм къулыкъу щызыщIэм и ехъулIэныгъэм и щэхур хызолъагъуэ дэтхэнэ зыми бгъэдыхьэкIэ хэха къыхуигъуэтыфыным, хабзэхъумэхэм сыт щыгъуи гулъытэ яхуищIыным, зыгъэпIейтейхэр зэхищIыкIыным, зэрыхузэфIэкIкIи щIэгъэкъуэн хуэхъуным. Сыт хуэдэ гугъуехьри къызэбнэкIыфынущ, уи лэжьыгъэр фIыуэ плъагъумэ, икIи цIыхухэм сэбэп уазэрыхуэхъуфым арэзы укъищIынущ, - жеIэ Къаншокъуэ Анзор.

УЭРДОКЪУЭ Женя.

Гуащхьауэхэм я IутIыжыгъуэ

● Футбол

Къэбэрдей-Балъкъэрым футболымкIэ и чемпионатым и гуп нэхъыщхьэм и тIощIрэ етхуанэ джэгугъуэм хыхьэ зэIущIэхэр мы махуэхэм зэхэтащ.

ДЖЭГУГЪУЭМ и япэ махуэм зэпэщIэтахэм ящыщщ зэхьэзэхуэм и медалхэм жыджэру щIэбэн «Тэрчымрэ» турнир таблицэм и иужьрей увыпIэхэм къыщызэтеувыIа «Кэнжэмрэ». А махуэм хэгъэрейхэр убыдыпIэншэ дыдэ хъуат - «Тэрчыр» къиуат. ХьэщIэхэр я гъуэм къыбгъэдыхьэну зы Iэмали ирамыт урэ джылахъстэнейхэм Кэнжэ и командэр бгъуэнейрэ хагъэщIащ.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и чемпионатым куэдрэ узыщримыхьэлIэ Iуэхугъуэ гъэщIэгъуэн къыщыхъуащ а зэпэщIэтыныгъэм. «Тэрчым» и гъуащхьауэ Пщыншэ Аркадий а махуэр и IутIыжыгъуэт - абы и закъуэ къылъысу «Кэнжэм» и гъуэм топих (!) дигъэкIащ. ТIэунейрэ къыхэжаныкIащ Хьэгъур Къантемыр. И командэм и текIуэныгъэм хэлъхьэныгъэ хуищIащ Iэщын Аслъэни.

НэхъыфIхэм закъызэрыкIэримыгъэхуным хущIэкъу «Искра»-м и унэ къыщригъэблэгъащ «Шэджэм-2»-р. Мы зэIущIэми хэгъэрейхэр нэхъ лъэщу къыщыщIэкIащ. Алътуддэсхэм я футбол командэ нэхъыщхьэм и хьэрхуэрэгъухэм плIэнейрэ я жагъуэ ящIащ. ХьэщIэхэм абы и жэуапу къратыжыфар топитI къудейщ. Иджырей зэIущIэм текIуэныгъэ къызэрыщихьам «Искра»-м адэкIи Iэмал къритащ зэхьэзэхуэм и медалхэм папщIэ бэнэныгъэм пищэну.

Джэгугъуэм и топ нэхъыбэ дыдэ щыдэгъэкIа хъуащ «Автозапчасть»-мрэ «Шэрджэсымрэ» яйр. Зэхьэзэхуэм щыпашэм и увыпIэр итыну зэрызимыгъэхьэзырыр иджыри зэ наIуэ футболеплъхэм ящищIащ. Мы зэхьэзэхуэми телъыджэ къыщыхъуащ. Бахъсэндэсхэм я текIуэныгъэм топихкIэ (!) хэлъхьэныгъэ яхуищIащ Бэчбо Мурат. ЗэIущIэм зэрызэ къыщыхэжаныкIащ Бажэ Амир, Балэ Альберт, Къущхьэ Рустам сымэ. ХьэщIэхэм я гъуащхьэхъумэныкъуэ Сэбан Азэмэт и топ закъуэм зэпэщIэтыныгъэм и кIэух бжыгъэм зэхъуэкIыныгъэ хилъхьэфа къудейщ. Иужьрей джэгугъуэм къыщыхудагъэкIа топибгъур къэплъытэмэ мыгъэрей зэхьэзэхуэм къриубыдэу «Шэрджэсым» и гъуэр къызэрыхагъэщIам я бжыгъэр 100 ирикъуащ.

Зэхьэзэхуэм щыпашэхэм яхэхуэным зи гугъэр хэзыхыжа «Малка»-м и джэгукIэр къызэтригъэувыIэну и мурадкъым. Шэджэм ЕтIуанэ щыIэу Балъкъ Iуфэ къикIа командэр ефIэкIащ турнир таблицэм и кIэух увыпIэхэм ящыщ зым къыщыт «Къэбэрдейм». ХьэщIэхэм ящыщу къыхэжаныкIащ Джэрыджэхэ Алихьанрэ Заурбэчрэ, Тэтэр Исмел, Хьэжыкъарэ Ибрэхьим сымэ.

Мыгъэрей зэпеуэр иухыным джэгугъуищ къэнэжащ. Турнир таблицэм къыщыхьа бжыгъэхэм уриплъэмэ, «Родник»-м иджыри Iэмал иIэщ зэхьэзэхуэм пашэныгъэр щиубыдыну, апхуэдэ дыдэуи медалыншэу къэнэнми зэкIэ абыхэм зыщахъумакъым. ПлъапIэ лъагэм зэрыхуэкIуэным ехьэлIа Iэмал псори къагъэсэбэпыну хэтщ Псынэдахэ и футболистхэм. ЩэкIуэгъуэм и 16-м Псыгуэнсу щызэхэта зэIущIэм хьэщIэхэр бжыгъэшхуэкIэ щIыпIэ командэм ефIэкIащ. Псынэдахэдэсхэм жэуапыншэ топитху худагъэкIащ иджырей зэхьэзэхуэм ику увыпIэхэм зыщызыгъэбыда «Псыгуэнсум».

ТIощIрэ етхуанэ джэгугъуэм зэхэта зэIущIэхэм ящыщу нэхъ лъэщыр щызэхэмыкIар «Ислъэмейрэ» «Спартак-Д»-мрэ я зэпэщIэтыныгъэм и закъуэщ. Къэбэрдей-Балъкъэрым и футбол командэ нэхъыщхьэм и щIалэгъуалэ гупым турнир таблицэм очко пщыкIухкIэ къащыкIэрыху ислъэмейдэсхэм хуэфэщэну пэщIэтащ хьэщIэхэм. Командэхэм топ тIурыткIэ зэхъуэжауэ очко зырыз зыIэрагъэхьауэ зэбгъэдэкIыжащ.

«ДыгъафIэ къалэм» щекIуэкIа «ЛогоВАЗ»-мрэ «Урыхумрэ» я зэIущIэм кърикIуа бжыгъэм зэхьэзэхуэм и турнир таблицэм зэхъуэкIыныгъэшхуэ хилъхьакъым. Лэскэн куейм щыщ командэм зэIущIэм зы топкIэ нэхъыбэ щыдигъэкIри къыкIэлъыкIуэ очкоищыр и хъуржыным рилъхьащ.

ЕпщыкIубгъуанэ джэгугъуэм щыщу ягъэIэпхъуауэ щыта «Малка»-мрэ «Тэрчымрэ» я зэIущIэр жэпуэгъуэм и 17-м зэхэтыжащ. Каменномост щекIуэкIа зэпэщIэтыныгъэм текIуэныгъэр къыщызыхьа тэрчдэсхэр зы лъэбакъуэкIэ я плъапIэм нэхъ пэгъунэгъу хъуащ.

Къэбэрдей-Балъкъэрым футболымкIэ и чемпионатым и дивизион нэхъыщхьэм и тIощIрэ етхуанэ джэгугъуэм зэхэта зэIущIэхэм мыпхуэдэ бжыгъэхэр кърикIуащ: *жэпуэгъуэм и 15-м* - «**Тэрч**» (Тэрч) - «**Кэнжэ**» (Кэнжэ) - **9:0**, «**Искра**» (Алътуд) - «**Шэджэм-2**» (Шэджэм ЕтIуанэ) - **4:2**, «**Автозапчасть**» (Бахъсэн) - «**Шэрджэс**» (Шэджэм) - **9:1**, «**Къэбэрдей**» (Налшык) - «**Малка**» (Малка) - **1:4**; *жэпуэгъуэм и 16-м* - «**Ислъэмей**» (Ислъэмей) - «**Спартак-Д**» (Налшык) - **2:2**, «**Псыгуэнсу**» (Псыгуэнсу) - «**Родник**» (Псынэдахэ) - **0:5**; *жэпуэгъуэм и 17-м* - «**ЛогоВАЗ**» - (Бабугент) - «**Урыху**» (Урыху) - **2:3**.

Дызыхуэкlуэ зыгъэпсэхугъуэ махуэхэм зэхэтынущ: «Кэнжэ» - «Малка», «Псыгуэнсу» - «Къэбэрдей», «ЛогоВАЗ» - «Автозапчасть», «Искра» - «Шэрджэс», «Родник» - «Урыху», «Шэджэм-2» - «Спартак-Д», «Ислъэмей» - «Тэрч» зэIущIэхэр.

ЖЫЛАСЭ Замир.

Къэбэрдей-Балъкъэрым футболымкIэ и чемпионатым и гуп нэхъыщхьэм зэхьэзэхуэр зэрыщекIуэкIыр

Командэхэр	Дж.	Къ.	З.	ФI.	Т.	О.
1. «Автозапчасть»	**22**	**20**	**1**	**1**	**110-18**	**61**
2. «Родник»	**23**	**18**	**2**	**3**	**94-31**	**56**
3. «Тэрч»	**23**	**17**	**2**	**4**	**96-30**	**53**
4. «Искра»	23	15	2	6	74-51	47
5. «Малка»	23	13	0	10	65-46	39
6. «Спартак-Д»	22	11	5	6	74-38	38
7. «ЛогоВАЗ»	23	9	5	9	48-57	32
8. «Шэджэм-2»	23	9	3	11	53-77	30
9. «Урыху»	23	8	4	11	61-86	28
10. «Ислъэмей»	23	6	4	13	53-76	22
11. «Псыгуэнсу»	23	6	3	14	46-87	21
12. «Кэнжэ»	23	4	2	17	49-97	14
13. «Къэбэрдей»	**23**	**3**	**1**	**19**	**45-108**	**10**
14. «Шэрджэс»	**23**	**2**	**4**	**17**	**34-100**	**10**

Зэхьэзэхуэ зэIухам къыхожанык

Белоруссием и къалащхьэ Минск дэт «Стайки» олимп зыгъэхьэзырыныгъэмкIэ центрым щекIуэкIащ атлетикэ хьэлъэмкIэ зэхьэзэхуэ зэIуха. А спорт лIэужьыгъуэмкIэ федерацэм и саугъэт нэхъыщхьэхэм щIэбэнащ зи ныбжьыр илъэс 23-м щIимыгъуа спортсменхэр.

УФ-м и командэ къыхэхам хэту зэхьэзэхуэм утыку къыщихьащ Къэбэрдей-Балъкъэрым щыщ спортсмен Марий Тимур. ДвоеборьемкIэ псори зэхэту килограмм 370-рэ (170/200) къэзыIэта ди щIалэр зи хьэлъагъыр килограмми 100-м нэблагъэхэм я зэпеуэм етIуанэ щыхъуащ икIи ди къэралым и гуп нэхъыщхьэм дыжьын медаль къыхуихьащ.

Спортсменыр Нарткъалэ щегъасэ Урысей Федерацэм щIыхь зиIэ и тренер Шэкэм Михаил.

МЭЗКУУ Къан.

«ЦIыхубэ участковэ-2022»

Урысейпсо зэхьэзэхуэм и щIыналъэ Iыхьэр Къэбэрдей-Балъкъэрым щиухащ.

КъБР-м щыIэ МВД-м и сайтым Iэ щаIэткIэрэ республикэм щыпсэухэм къыхахащ «ЦIыхубэ участковэ» урысейпсо зэпеуэм и кIэух Iыхьэм Къэбэрдей-Балъкъэрым къыбгъэдэкIыу хэтынур - полицэм и участковэ уполномоченнэр.

Жэпуэгъуэм и 7 - 16-хэм екIуэкIа IэIэтым кърикIуамкIэ зэпеуэм и республикэ кIэух Iыхьэм щытекIуэри, «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и цIыхубэ участковэ» цIэр зыIэригъэхьащ Урысей МВД-м и Бахъсэн къудамэм и участковэ уполномоченнэ, полицэм и капитан Къуэдзокъуэ Мурат.

ЕтIуанэ увыпIэр иубыдащ полицэм и капитан БжэныкIэ Елдар (Урысей МВД-м Дзэлыкъуэ районым щиIэ къудамэ), ещанэ хъуащ полицэм и майор Фёдоров Егор (Урысей МВД-м и Май район къудамэ).

Къэрал псом и участковэ нэхъыфIыр къыщыхахыну кIэух IэIэтыр екIуэкIынущ щэкIуэгъуэм и 1 - 10-хэм.

БАХЪСЭН Ланэ.

Редактор нэхъыщхьэ ЖЫЛАСЭ Заурбэч

Редколлегием хэтхэр:
ЖьэкIэмыхъу Маринэ *(унафэщI-редактор),* **Ширдий Маринэ** *(унафэщI-редактор),* **Къаншокъуэ Эллэ** *(жэуап зыхь секретарь),* **Къардэн Маритэ, Къумахуэ Аслъэн, НэщIэпыджэ Замирэ, Чэрим Мариannэ, ЩхьэщэмыщI Изэ.**

ТЕЛЕФОНХЭР:
редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19;
унафэщI-редакторхэм - 40-48-54, 40-06-33;
жэуап зыхь секретарым - 42-22-82;
секретариатым - 42-22-66.

КъыдэзыгъэкIхэмрэ редакцэмрэ я хэщIапIэр:
360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ,
Налшык къалэ, Ленинымм и уэрам, 5

Газетыр 2016 гъэм дыгъэгъазэм и 19-м Печатым и хуитыныгъэр хъумэнымкIэ Къэбэрдей-Балъкъэр щIыналъэ IуэхущIапIэм ятхащ ПИ № ТУ07-00117-м щIэту.

Индексыр П 5894
Тиражыр 1.736
Заказыр №2113
12+

Теддзэ тхыгъэхэм къыщыхьа бжыгъэхэм, къыщаIэта Iуэхугъуэхэм я пэжагъымкIэ ахэр зытхахэм нэсу жэуап яхь. Авторхэмрэ редакцэмрэ я Iуэху еплъыкIэр зэтехуэ зэпыту щыткъым.
Газетыр Iэ тезыдзахэм яхуэхьыныр и пщэ дэлъщ КъБР-м федеральнэ пощт зэпыщIэныгъэхэмкIэ и управленэм.
Тел.: 76-01-28, 76-01-10

МЫ КЪЫДЭКIЫГЪУЭМ ЕЛЭЖЬАХЭЩ:
жэуап зыхь секретарым и къуэдзэ **ДыщэкI Соня**, *корректорхэу* **Инэрокъуэ Азэмэт** *(1, 4-нэ нап.),* **Нэужьокъуэ Заирэ** *(2, 3-нэ нап.).*
КомпьютеркIэ газетым и теплъэр ящIащ **Дол Маринэ, Мэлбахъуэ Анжелэ.**
Сурэтхэм елэжьар **Бицу Жаннэщ.**

«Издательство «Южный регион» ООО-м щытрадзащ.
357600, Ставрополь край, ЕсэнтIыгу къалэ, Никольскэ уэрам, 5-А

Газетым Iэ традзэн хуейщ сыхьэт 20-м, щытрадзар сыхьэт 20.00-рщ.

Зы илъэсым газетыр 156-рэ къыдокI.